

ΤΟ ΦΙΛΙ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

(Ἀνάγνωσμα ὅταν «Παρνασόσ»))

Κυρίες καὶ κύριοι,

Ὅταν ἀποφάσισα νάρθω στὴν Ἑλλάδα, ὅταν πῆρα ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο μας ἄδεια κι ἀποστολή, εἶχα τόση βία νὰ φύγω, τόση βία νάνταμωθοῦμε, τόση βία νὰ χαρῶ τὸν οὐρανὸ σας—δὲν ἤξερα ἀκόμη πῶς ὁ Παρνασσὸς ἔχει τέτοιο παλάτι, γιατί θὰ σὰς ἔλεγα πῶς εἶχα ἄλλη τόση βία νὰ καμαρώσω τὴν ὠραία σάλα ποῦ βρίσκουμαι τώρα μαζί σας — εἶχα ὅμως τόση λαχτάρα νὰ σὰς καμαρώσω ὅλους κι ὅλες σὺποια σάλα, σὺποιο μέρος κι ἂν εἴταν, ποῦ, νὰ σὰς πῶ τὴν ἀλήθεια, ἄλλο ἰδέα δὲν εἶχα στὸ νοῦ μου παρὰ νὰ τρέξω, κ' ἔτσι δὲν πρόφτασα νὰ προστοιμάσω ὅπως ἔπρεπε κι ὅπως ἤθελα τάνάγνωσμα ἀπὸ τὸ ποῦ κάμετε τὴ χάρη νάκούσετε ἀπόψε, τάνάγνωσμα ἢ καλῆτερα τὴ μικρὴ μας ὀμιλία, γιατί δὲ μ' ἀρέσει πολὺ καὶ δὲ συνηθίζω νὰ τὰ λέω ἐκ καθέδρας, σὰν καθηγητής, μὰ σὰ φίλος μὲ φίλους — καὶ μὲ φίλες — νὰ κουβεντιάζω.

Πόσες φορὲς σὰς ἀποθύμησα! Ἄμα ἔπιανα κενὴ βιβλίον καὶ ῥιχνόμουν αὐτὴ δουλειά, ἕσας συλλογούμενον. Ἀπὸ τὸ παράθυρό μου, στὸ Παρίσι, κοιτάζα κ' ἔθλεπα τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἡλιοχαδεμένη, φανταζόμουν αὐτὴ Θεσσαλίας τὰ ξακουστά βουνά, τὰ Δωδεκάνησα, τὴ θάλασσα! — κι ἀμέσως ἄρινα τὰ βιβλία καὶ τὴ δουλειά ὁ νοῦς μου, σὰν ὄνειροπλέκτης, ἐπλαθε γίλιων εἰδῶνε στοχασμοὺς κι ἀπὸ τὰ λαμπρά μου ὄνειρατα γέμιζαν τὰ μάτια μου φῶς.

Γιὰ τοῦτο σήμερα ποῦ ἤρθε καὶ μένα ἡ σειρά μου, ποῦ βγαίνω καὶ γῶ στὸ μάθημα, δὲ μοῦ φαίνεται νὰ τὸ ξέρω νεράκι καὶ πολὺ φοβοῦμαι μήπως δὲν πάρω ἄριστα. Μάλιστα μιὰ στιγμή εἶπα νὰ τὰπαραιτήσω ὅλα, νὰ βγοῦμε ἄξαφνα μαζί στὸ σερβιάνι καὶ νὰ διασκεδάσουμε λιγάκι, ἀντὶς νὰ κλειδώνουμαι στὴν κάμερή μου ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ καὶ νὰ γράφω. Ἐπειτα πάλι συλλογίστηκα πῶς δὲν εἴστε δὴ τόσο κακοὶ ἄνθρωποι νὰ μὲ σκοτώσετε ἂν τύχη καὶ δὲν παίζω τὸ μάθημά μου στὰ δάχτυλα, πῶς τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς δὲν εἴστε καὶ δασκάλοι — οἱ δασκάλοι μὲ σκοτώνουν! — κ' ἔτσι ἐλπίζω νὰ μοῦ δείξετε κάποια καλοσύνη, ἀφοῦ καὶ τὴν καλοσύνη δὲν τὴν πολυσυνηθίζουνε μαζί μου οἱ δασκάλοι.

Ἴσως ὅμως κακὸ δὲν εἶναι ποῦ δὲ μελέτησα καὶ τόσο τὸ μάθημά μου, γιατί ἂν τὸ μελετοῦσα κατὰβαθα, ὅπως τὸ εἶχα σκοπὸ, θὰ πελάγωνα τὸ σημερινὸ μας τὸ θέμα εἶναι τόσο μεγάλο, τόσο σπουδαῖο, ποῦ ἂν ἤθελε κανεὶς νὰ τὰ πῆ ὅλα καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ τίποτα, θὰπρεπε νὰ κάμῃ ὄχι ἀνάγνωσμα, μὰ βιβλίον. Θὰ γίνονταν ἕνα ὠραῖο βιβλίον καὶ θὰ βλέπατε μέσα καθρεφτισμένη ὅλη τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅλη τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχῆς μας. Γιὰ συλλογιστῆτε τὸ ἀλήθεια! Ἡ ζωὴ μας εἶναι ἕνα φίλι. Ἄμα γεννηθοῦμε, ἡ μάνα μας θὰ μὰς φιλήσῃ. Μὲ τὸ φίλι ποῦ θὰ δώσῃ τοῦ παιδιοῦ της, θὰ τὸ πρωτοχαρῇ. Δὲν τῆς φτάνει μόνον νὰ τὸ κοιτάξῃ καὶ νὰ τὸ καμαρώνῃ ἔπρεπε νὰ τὸ φιλήσῃ, γιὰ νὰ καταλάβῃ πῶς ὑπάρχει. Μὲ τὸ φίλι της ἀπὸ τοῦ ὡιώθει μέσα της μιὰ ἀγάπη ποῦ δὲν τὴν ἐννοιοῦθε πρὶν, ἕναν κόσμον ποῦ ζωντανέβει καὶ ποῦ δὲν τὸν ἤξερε πρῶτα. Ἐρτυγισμένο τὸ παιδί ποῦ ἀναθάρρηκε μὲ τὰ χὰδια! Κάθε χὰδι κ' ἕνα φίλι. Ποῦ εἶναι τὸ παιδάκι μου; Γρήγορα νάρθῃ νὰ τὸ φιλήσω! Ἄρχισε νὰ μιλή τὰ μισολέει ἀκόμη καλέ, δὲν τὰκούτε τί λαμπρά ποῦ τὰ λέει; Ἀμέσως νὰ τὸ φιλήσω! Διέστε τί νόστιμα ποῦ περπατεῖ, διέστε τὸ πῶς τρέχει. Ἐκαμε καὶ μιὰ τρέλλα ἔλα δῶ, μασκαρατζίκον, νὰ σὲ φιλήσω. Κάθισε ὁ μασκαρατζίκος στὸ τραπέζι καὶ κάθισε ποῦ νομίζετε; Στοῦ μπαμπὰ του τὴν καρδέλα νά! πῆρε τὴ θέση τοῦ μπαμπὰ του, τὸ λαλό! Λιγῶνε τοῦ πατέρα ἢ καρδιά; σκύφτει καὶ τὸ φιλεῖ. Πάει στὸ σχολεῖο τὸ παιδί, μαθαίνει γράμματα, ἔμαθε καλά ἕνα φίλι, νὰ πάρῃ θάρρος. Μὰ . . . ἔμαθε ἔτσι κ' ἔτσι, τιμωρήθηκε θὰ τὸ μαλώσω, βέβαια, τί λόγος; καὶ μάνη μάνη ἄλλο φιλάκι πάλι, νὰ μὴν πολυπικραίνεται τὸ καμμένο!

Δὲ μὰς πιάνει καὶ μὰς μιὰ τρέλλα μὲ τὰ παιδιὰ μας; Κ' ἡ τρέλλα μας τί εἶναι; Ἄπὸ μας τὸ φίλι. Δὲ λέω διόλου πῶς εἶναι σωστὸ νὰ παραχαδέθῃ κανεὶς τὰ παιδιὰ του, ἢ νὰγαπάῃ τὸ ἕνα καὶ τὰλλα νὰ μὴν τὰ κοιτάξῃ. Γιὰ νὰ γίνῃ ἄντρας τὰ γῶρι καὶ τὸ κορίτσι γυναῖκα, ῥεῖπει μόνον τοὺς νὰ καταλάβουν πῶς ὁ πατέρας εἶναι δίκιος πατέρας ὅσο μικρὸ κι ἂν εἶναι τὸ παιδί, πάντα νοιώθει τί θὰ πῆ τὸ Δίκιον καὶ μάλιστα τὸ γυρέβει. Γυρέβει ὅμως καὶ τὸ χὰδι. Τὸ χὰδι ῥιζώνει στὴν καρδιά του καὶ μαζί του μεγαλώνει. Τοῦ κάμνει πιὸ τρυφερὴ τὴν καρδιά, τοῦ τὴ μαλακώνει τοῦ μαθαίνει τὴν καλοσύνη. Κι ἀργότερα, σὰ μιὰ μέρα θυμηθῇ τῆς μαννας του τὰ χὰδια, σὰ θυμηθῇ πῶς εἴτανε ὁ ἴδιος, μιὰ φορὰ κ' ἕναν καιρὸ, ἀνήμπορο μικρὸ παιδάκι, θὰ λυπᾶται κι ἀπὸ τὸς μικροὺς καὶ τοὺς πονεμένους. Τὸ φίλι ἐκεῖνο, τῆς μάνας του τὸ φίλι, στάλαξε μιὰ γλύκα στὴν ψυχὴ του. Θὰ γίνῃ καλὸ παιδί τὸ παιδί ποῦ τῶχουν ἀπὸ μικρὸ πολυφιλημένο. Θέλει τὴν ἀνοιξη τὸ λουλούδι; θέλει φίλι κ' ἡ μικροῦτσικὴ μας ἢ καρδιά ποῦ ξανοίγει.

Ἐπειτα ἔρχεται μιὰ ὦρα, ὦρα θλιβερή, ἡ ὦρα τοῦ πόνου καὶ τοῦ χωρισμοῦ. Πέθανε τὸ παιδί μου, ποῦ ἐπαίξε, γελοῦσε καὶ τὸ φιλοῦσα μαζί του πέθανε κ' ἡ χαρὰ μου πέθανε ἢ μητέρα καὶ μαζί της πέθαναν καὶ τὰ παιδιακήσια μου τὰ χρόνια, ποῦ ἀπὸ τῆ

τὰ ἥξερε μονάχα ἡ πένταξ ἡ γυναῖκα μου καὶ μαζί της πένταξ ἡ ζωὴ μου. Τί νὰ κάμω; Κεῖται μπροστά μου τὰ γαπημένο τὸ κορμί, ἄψυχο, κρύο, γλωμιασμένο, δίχως πνοή — δίχως φιλί. Θε μου! Θε μου! σὲ λίγο, θὰ τὸ σηκώνουν, θὰ τὸ βάλουν μέσα στὸ φέρετρο, θὰ τὸ πάρουν καὶ θὰ τὸ πᾶν πέρα πέρα μακριά. Πού θὰ τὸ πᾶν, πού θὰ μοῦ τὸ βάλουν; Ἐκεῖ κάτω στὴ γῆ καὶ θὰ τὸ σκεπάσῃ τὸ χῶμα καὶ δὲ θὰ τὸ δῶ πιά στὰ μάτια μου ποτέ. Ἀχ! εἶναι δυνατό; μὴ μοῦ παίρνουν τὸ παιδί μου, μὴ τὴ μάνα, μὴ τὴν ἀγάπη. Τί μ' ἀπόμεινε; Τί παρηγοριά ἔχω τώρα; Ἐνα φιλί θὰ δώσω τοῦ νεκροῦ, πού νὰ τὴν γῆ συντροφοῦ ἐκεῖ κάτω, πού νὰ μείνῃ αἰώνια μαζί του. Τί πόνος, τί καημός, τί λαχτάρα στὴν καρδιά μου, τὴ στιγμή πού τὸ στόμα μου θὰ τοῦ δώσῃ τὸ τελεφαῖο, τὰ θάνατο φιλί μου. Ἐκείνη τὴ στιγμή θὰ θυμηθῶ ὅλη τὴν περασμένη χαρὰ μας, θὰ νοιώσω ὅλη μου τὴν πίκρα, τὴν πίκρα πού τώρα μὲ φαρμακώνει. Σὲ κείνο τὸ φιλί θὰ κατασταλάξῃ ὅλη μου ἡ ζωὴ.

Δὲν εἶναι ὁμως μόνο τοῦ τέρου τὸ ὑστερονό φιλί καὶ τὸ πρώτο φιλί τῆς κούνιας. Εἶναι καὶ ἕνα ἄλλο πιὸ πικρὸ καὶ πιὸ γλυκὸ φιλί πού χάνεται ἡ ψυχὴ μας. Ἐκείνο εἶναι τὸ ἔρωτο φιλί. Τὴν εἶδε ὁ νῦν καὶ τὴν ἀγάπησε. Γιατί καὶ πῶς; Δὲν τὸ ξέρω καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ μᾶς τὸ πῇ; Ἰσως τὴ γνωρίζεϊ χρόνια καὶ τὴν προσέξῃ σήμερα πρώτη φορὰ ἴσως πάλι τὴν εἶδε σήμερα πρώτη φορὰ καὶ τὴν ἀγάπησε ἀμέσως. Μὲ μὴ τῆς ματιὰ, μ' ἕνα τῆς λόγο, βραβίον ἢ καρδιά του καὶ ὁ νοῦς του ξανοίγει. Τοῦ φαίνονται τώρα ὅλα σὰν ἀλλοιωτικὰ, σὰν καινούρια. Λὲς καὶ ξαναγεννήθηκα. Τώρα κατὰλαβε τί θὰ πῇ ζωὴ. Νοιώθει τώρα τοῦ κόσμου τὴν ὁμορφίαν καὶ ἀπορεῖ πῶς δὲν τὴν ἔβλεπαν τὰ μάτια του πρὶν ἀγαπήσῃ. Ἀχ! τῆς καρδιὰς μας τὰ πρώτα χρόνια, οἱ πρώτες ἀγάπες, τὸ πρώτο φῶς! Χαρὰ καὶ λύπη τὸν περιχύνει. Ἀξάρνα τὰ κλάματα τὸν πιάτουν ἄξάρνα πάλι περπατᾷ καὶ δίχως λόγο γελᾷ. Ἀλλάξῃ ἢ πλάσῃ, γιατί ἀλλάξῃ ἢ ψυχὴ του. Φέβγει, ζητᾷ μοναξιά καὶ πουθενὰ δὲν τὴ βρίσκει. Κάθεται ἐκείνη μαζί του, φωλιάζει μέσα στὰ φύλλα τῆς καρδιὰς του. Τὴ συλλογιέται καὶ τοῦ φτάνει πῶς τὴ συλλογιέται. Ἐπὶ θαρροῖ! Τοῦ κάκου! Δὲν μπορεῖ, θὰ σηκωθῇ, θὰ τρέξῃ νὰ τὴν ἀνταμώσῃ. Πρέπει, πρέπει νὰ τὴ δῆ, νὰ νασάνῃ.

Κάθεται σπíti τῆς ἡ νὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ ἡ ἴδια, τὸν προσμένει. Χαίρεται πού ἦρθε καὶ μὲλις καταλαβαίνει γιατί χαίρεται. Ποιὸς ποιητής, ποιὸς θὰ μᾶς ξεδιαλύσῃ καμιά μὲρ τὰ ξεδιαλυτὰ ἐκείνη πού ψιθυρίζουν καὶ πού τρέμουν μέσα σὲ μιανὴς κόρης καρδιά; Τᾶλλα ἐκείνο τὸ τραγουδί ποιανοῦ ἀφτί θὰ τὸ πάρῃ; Τὸ χνούδι ἐκείνο τῆς καρδιὰς τῆς ποιανοῦ μάτι θὰ μᾶς τὸ φανερώσῃ; Εἶναι ἀνήξερο, ντροπαλὸ, ἀναποφάσιστο πρᾶμα τὸ κορίτσι. Ἡ θεία ἐκείνη μουσική πού παίζει στὸ στῆθος τῆς μέσα, πρώτα πρώτα καὶ ἡ ἴδια δὲν τὴν ἀκούει. Θέλει καὶ δὲ θέλει ἀγαπάει καὶ δὲν ἀγαπάει. Ἀργίζον ὑστερὰ τῆς κουδέντες οἱ δύο τους μιλοῦνε γιὰ κάθε πρᾶμα, μόνο γιὰ τὴν ἀγάπη μιλιὰ δὲν τοὺς βγαίνει. Ὁ νῦν πῆρε φωτιά ἴσως λίγο λίγο μὴ φλόγα

τοὺς καίει καὶ τοὺς δύο, ἐκείνην σιγὰ σιγὰ, ἐκείνον στὰ γεμάτα. Θὰ τῆς τὸ πῇ. Θὰ τῆς τὸ φωνάζῃ. Θὰ τὴν πάρῃ. Γυρίζει λόγια πού νὰ τῆς ἀρέσουν. Δὲν τὰ βρίσκει. Μὴ μὲρ ὁμως τοῦ ἐργονταί μονάχα ἢ δὲν τοῦ ἐργονταί καὶ διόλου. Εἶναι τὰ γὰρ τῆς ἀνάγκη νὰ τῆς τὸ φωνάζῃ; Ἡ ἀγάπη πολλὰ λόγια δὲ θέλει. Μόνο τὸ χέρι τῆς νὰ πιᾶσῃ καὶ φτάνει. Τίποτις ἄλλο δὲ βάζει στὸ νοῦ του. Μὰ καὶ τὸ χέρι τῆς νὰ γιγίζῃ, μὰ καὶ νὰ τῆς μιλήσῃ τοῦ φαίνεται κατόρθωμα μεγάλο. Ὡς τόσο ἡ καρδιά του εἶναι γεμάτη χίλιους πόθους καὶ καημούς. Ἐκείνη πάλι νοιώθει τώρα πῶς ὁ νῦν πού τὴν ἀγαπᾷ εἶναι ὁ ἀγαπημένος τῆς, ὁ μοναχικός. Ἄλλος σὰν καὶ κείνον δὲν εἶναι. Κάθεται ὠρες καὶ συλλογιέται καὶ μαθαίνεται καὶ θυμᾶται καὶ προσμένει. Ὅλα τὰ βόδινα ὄνειρά τους, ὅλους τοὺς πονεμένους παλμούς, ὅλες τίς χρυσόπλεχτες ἐλπίδες, τὰ δάκρυα καὶ τίς χαρὲς, ὅλα ἐκείνα τὰ μυστικὰ πού δὲ λέει ὁ ἕνας στὸν ἄλλο, γιατί δὲν εἶναι καὶ καμιά γλώσσα στὸν κόσμο πού νὰ τὰ λέῃ, ὅλα ἀφτί πῶς θὰ τὰ μάθουν; Ποιά λέξη θὰ τὰ πῇ; Καμιά. Ἐξέστη ὁμως μὴ ὦρα, ὦρα ἀθάνατη, μαγεμένη, ὦρα τῆς ἀμυστῆς καὶ τῆς ἀγάπης, πού θὰ φιληθῶνε στὸ στόμα. Ναι! στὸ στόμα θὰ φιληθῶνε. Ἀμ φιληθῶνε στὸ στόμα, τέλειωσε, πάει, τὰ εἶπαν ὅλα δική τῆς εἶναι ἡ ζωὴ του ἢ ζωὴ τῆς εἶναι δική του.

Τέτοια ψυχολογία μοῦ φαίνεται πῶς ἔχει τὸ φιλί. Μὲ τὸ φιλί χαρίζουμε τὴν ψυχὴ μας. Βλέπετε λοιπὸν ποιὰ εἶναι σήμερα γιὰ μᾶς ἡ σημασία τοῦ φιλοῦ. Βλέπετε καὶ πόσο σέβας γιὰ τὴν γυναῖκα ἔχει σήμερα μέσα τῆς ἀγάπης. Ἄντρας καὶ γυναῖκα εἶναι ἴσια ἴσια, ἡ πιὸ σωστὰ ὅπως λέει γιὰ τὴν γυναῖκα ὁ Vigny

Tu règnes sur sa vie, en vivant sous sa loi.

Βασιλεύει στὴν ψυχὴ μας, βασιλεύουμε στὸ νοῦ τῆς. Ὁ πεθερός μου ἀποροῦσε μὲ τὴν παραξενὴν ἰδέαν πού ἔχουν κατὶ δασκάλου καὶ λέν πῶς μόνο τὰ βόδινα, μόνο ἡ λαροὶ φιλολογία μπορεῖ νὰ κάμῃ λόγο γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ πῶς δὲν εἶναι ἀντικείμενο σπουδαῖο. Πῶς γίνεται ἀφτί, ἀφτί ἢ ἀγάπη εἶναι ἡ μάνα τοῦ κόσμου καὶ ἀφτί θέμα πιὸ σόβαρὸ καὶ πιὸ μεγάλο γιὰ φιλόσοφο δὲν ὑπάρχει; Νομίζω λοιπὸν πῶς δὲν εἴχαμε λάθος στὴν ἀρχὴ, σὰν εἴπαμε πῶς χρειάζεται ἀλάκρο βιβλίον γιὰ νὰ βάλῃ κανεὶς μέσα ὅσα ἡ μελέτη μας σηκώνει. Ἀγάπη καὶ φιλί εἶναι τὸ ἴδιον ἀφτί τὴν ἱστορίαν τοῦ φιλοῦ θὰ βγῆ ὁλοσφαιρικὴ καὶ τῆς ἀγάπης ἢ ἱστορίαν. Ὁ ἄθροπος ἀγάπησε πάντα δὲν ἀγάπησε πάντα ὁμως μὲ τὸν ἴδιον τρόπο. Καὶ ἀφτί δὲν ἀγάπησε μὲ τὸν ἴδιον τρόπο, μὴτὲ τὸ φιλί δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι πάντα τὸ ἴδιον. Μὲ τὰ χρόνια ἀλλάξῃ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀθροῦ. Βέβαια! εἶναι πάντα ἡ ἴδια ψυχὴ, μὰ μιλεῖ ἄλλη γλώσσα. Καὶ γιατί; Γιατί ὅλα μᾶς ἀλλάζουν καὶ πᾶν. Ἡ γυναῖκα δὲ στᾶται πάντα στὴν ἴδιαν κοινωνικὴ θέσιν. Μία φορὰ καὶ ἕνα καιρὸ οἱ βασιλοποῦλες τοῦ Ὀμήρου πηγαίναν στὸ ποτάμι καὶ πλύναν τὰ βούχα σήμερα καὶ τῆς πλύστρας ἢ κόρη μπορεῖ ἄξάρνα νὰ θελήσῃ νὰ γίνῃ γατρούς, δικηγόρος ἢ μηχανικός. Ἐπὶ, δὲν ἀλλάξῃ μόνο ἡ γυ-

ναῖκα ἀλλάξῃ φυσικά καὶ ἡ ἀγάπη ἢ σὰ θέλετε ὁ τρόπος τῆς ἀγάπης. Ἡ Ἑλένη καὶ ἡ Πηνελόπη τοῦ Ὀμήρου, ἡ Μήδεια τοῦ Εὐριπίδου καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου, τοῦ Βεργίλιου ἢ Διδῶ, ἡ Μπεατρίτσε τοῦ Ντάντε, ἡ Ἀντρομάχη τοῦ Ρακίνα, ἡ Ἀρετούσα τοῦ Κορνάρου, εἶναι ὅλες ἐρωτογυμνασμένες καὶ ἔχουν τὴν ἴδιαν λαβωματιά. Μὰ κοιτάξτε, σὰς παρακαλῶ λέν τὴν ἀγάπη τους μὲ τὸν ἴδιον τρόπο; Βέβαια, ὄχι. Καὶ δὲ θὰ πῇ διόλου πῶς ἡ Μήδεια εἶναι ἄλλη καὶ ἄλλη ἢ Ἀντρομάχη, θὰ πῇ πῶς ἄλλαξαν οἱ καιροὶ, ἀφτί καὶ ἀφτί ἡ Μήδεια ἀλλάξῃ μὲ τὸν Εὐριπίδου, τὸν Ἀπολλωνίου, τὸν Ὀβιδίου, τὸ Σενέκα, τὸν Κορνήλιο καὶ τὸν Ἀλφριόνου, πού μιλησαν ὅλοι τους γιὰ τὴν Μήδεια.

Τὴν ἴδιαν σειράν ἂν ἀκολουθῆσαι κανεὶς καὶ γιὰ τὸ φιλί. θὰ καταλάβῃ πόσο ἀλλάξῃ ἡ ἀγάπη, πόσο ἀλλάξῃ ἡ γυναῖκα, πόσο ἀλλάξῃ καὶ ἡ καρδιά μας. Τὸ ζήτημα γίνεται ἱστορικὸν, γιατί ἠξέρουμε κανεὶς νὰ μᾶς δειξῃ τί νόημα γιὰ κάθε λαὸ καὶ σὲ κάθε ἐποχὴ ἔχει ὄχι μόνο τὸ φιλί τῆς ἀγάπης, μὰ καὶ τῆς μάνας τὸ φιλί, καὶ τὸ νεκροφιλήμα. Ἐπὶ θὰ μᾶς ἔκασκε μὴ ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ, πού θὰ εἶταν καὶ κάπως πρωτότυπη. Ἀπὸ τὸ φιλί πού δίνει θὰ φαίνονταν καὶ ὁ πολιτισμὸς κάθε λαοῦ. Θὰ μαθαίναμε μάλιστα ἂν ὑπάρχουν λαοὶ πουθενὰ πού καὶ σήμερα ἀκόμη δὲ γνωρίζουν τὸ φιλί. Διαβάσα, Κυρίες καὶ Κύριοι, πῶς ὑπάρχουν ἀκόμη τέτοιοι λαοὶ (Πρόβλ. Die Gebärden der Griechen und Römer von Carl Sittl, Leipzig. 1890. σελ. 36, σημείωση 3. Nouvelle Revue. 15 Août, 1893, t. LXXXIII, σελ. 678-679, τοῦ Cesare Lombroso, L'origine du baiser. La métamorphose des organes maternels en organes sexuels secondaires). Δὲ θὰ μιλήσουμε γιὰ τέτοιους λαοὺς!

Μὲ λίγα λόγια, ὅσο μπορῶ λιγότερα, θὰ σὰς μιλήσω μόνο γιὰ τὸ φιλί στὸ στόμα, καὶ τώρα πρέπει νὰ διουῖμι τί λέν οἱ ἀρχαῖοι γιὰ τὸ φιλί καὶ νὰ γράψουμε πρῶτα πρῶτα ἀπὸ τὸ γέρο Ὀμηρο. Καὶ μεῖς ἔκ Διός!

Ὁ Ὀμηρος ξέρεϊ τὸ φιλί; Τὴ λέξιν φιλί, δηλαδή φιλεῖν, δηλαδή φιλέειν, τὴν ἔχει μ' ἄλλη σημασία. Μὲ τὸ φιλέειν ἔλεγαν τότε τὸ ἀγαπᾷ, ἴσως καὶ κατὶ παραπάνω (πρόβλ. σ. 324 ἢ Ἔντρομάχου μίγησες καὶ φιλέσκειν). Τὸ φιλεῖν τὸ σημερινὸν μᾶς, τὸ λέει ἀλλιῶς ὁ Ὀμηρος τῶν κινεῶν. Δὲ μοιάζουν τὰ δύο, ὅπως τὸ μαθαίνουμε καὶ ἀπὸ τὸ Ἐπ. τὸ Γουδ. 553, 37 «φιλεῖν καὶ κυνεῖν διαφέρει» φιλεῖν μὲν τὸ ἀγαπᾷ, κυνεῖν δὲ τοῖς χεῖλεσιν ἀσπάζειν».

Πῶς ἐτυμολογιέται τὸ κυνεῖν; τί θὰ πῇ; πού τῶν ὁ Ὀμηρος;

Πῶς ἐτυμολογιέται τὸ κυνεῖν, δηλαδή τί σημασία ἔχει ἡ ρίζα κυν, καλὰ καλὰ δὲν τὸ ξέρουμε; δὲ συμφωνοῦν οἱ γλωσσολόγοι. Ἀφτί τυχαίνει συχνὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ πορῆτε. Ἡ ἐτυμολογία εἶναι δύσκολη τέχνη. Ἄν ἤθελε κανεὶς νὰ ἐτυμολογήσῃ κάθε λέξιν τῆς ἀρχαίας, ἔχχανε τὸ λογαριασμὸ. Δὲν εἶναι τὸ λοιπὸν σωστὸ νὰ βωτοῦμε καὶ μεῖς κάθε τόσο γιὰ μὴ δημοτικὴ λέξιν ποιὰ εἶναι τὰ περιγραμνά τῆς καὶ

νὰ τῆς ζητοῦμε διαβατήριον καὶ ἅμα δὲν ἔχει, δηλαδή ἅμα δὲν ξέρουμε ἐμεῖς νὰ τὸ διαβάσουμε, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ τῆς λέμε ὄζω! Μὲ τέτοιο σύστημα θὰ διώχναμε τίς περισσότερες λέξεις τῆς ἀρχαίας καὶ δὲ θὰ γράφατε μὴδὲ τὸνομα ἄνθρωπος, ἀφτί καὶ κεινοῦ ἢ ἐτυμολογία εἶναι ἀγνωστή.

Τὸ μόνο πού μποροῦμε νὰ μάθουμε εἶναι τί σημαίνει μὴ λέξιν τὴν ὥρα πού τὴ λέει ὁ λαός. Ἀμα πῇ σήμερα δρόμος, ἐννοεῖ ὁδός, καὶ τοῦτο φτάνει. Τὰ ἴδια καὶ μὲ τὸ κυνεῖν τί σημασία εἶχε πρῶτα, ἀδιάφορον τί θὰ πῇ ὁμως στὰ ὁμηρικὰ ποιήματα; ἀφτί εἶναι τὸ ζήτημα. Νομίζω πῶς θὰ πῇ, τουλάχιστον στὴν Ἰλιάδα, γιατί στὴν Ὀδύσειαν δὲν κοιτάξα, σκύφτω καὶ φιλεῖν (πρόβλ. Z, 474· Θ, 371· Ω, 478· διὲς καὶ παρακάτω). Καὶ ἀλήθεια ἔτσι τὸ καταλαβαίνει καὶ ὁ Εὐστάθιος. Ἐκεῖ πού λέει ὁ Ὀμηρος, ζ, 279 βασιλῆος ἐναντιὸν ἡλυθὸν ἵππων καὶ κύσα γούναθ' ἑλών, ὁ Εὐστάθιος γράφει (1763, 8) «αὐτέστιν ἐρίλησα, εἶδος ὄν καὶ αὐτὸ γουνασματος ἐνδιαιθητότερον τοῦ λάβε γούνων.» Μοῦ φαίνεται πῶς τούτῳ τὸ κίνημα μοιάζει περισσότερο μὲ προσκύνημα παρά μὲ ἐρίλημα. (Πρόβλ. καὶ δ 522 καὶ κύνει ἀπτόμενος ἦν πατρίδα (Αγ.), τὰ σκόλια ΒV γράφουν προσκύνει καὶ τὰ σκ. Ε μᾶς λέν «ἔθος εἶχον οἱ ἀποδημοῦντες τῆς πατρίδος, ὅταν ἐνδυμῶσσι, κυνεῖν αὐτὴν καὶ κατασπάζεσθαι»).

Ὅπου ἔχει ὁ Ὀμηρος τὸ κυνεῖν, — ὁ λόγος μου γιὰ τὴν Ἰλιάδα μόνο — σὰν προσκύνημα τῶν χειρῶν. Θυμαστε τοὺς ὠραῖους ἐκείνους στίχους Ω, 477.

Τὸν δ' ἔλαθ' εἰσελθὼν Πρίαμος μέγας, ἄγγι δ' ἄρα στάς Χερσίν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα καὶ κύσα χεῖρας Δεινῆς ἀνδροφόνου. αἰ οἰ πολέας κτάνον υἱας.

Ἐσκυψε καὶ ἐρίλησε, ὅπως λέμε προσκύνειν. Τὸ ἴδιον καὶ ἡ Θέτιδα μπροστὰ στὸ Δία Θ, 371

γούνατ' ἔκυσσε καὶ ἔλλαβε χεῖρῃ γενείου.

Σὲνα ἄλλο μέρος, πού ἴσως εἶναι πολὺ πιὸ ὠραῖο καὶ ἀπὸ τὸ πρώτο πού εἶπαμε, ὁ Ἐγχορὰς παίρνει στὰ χεῖρα του τὸ παιδί του καὶ τὸ φιλεῖ Z, 474-

Ἄνδρ' ὄγ' ὄν φίλον υἱὸν ἐπεὶ κύσε πῆλε τε χερσίν,

Εἶπεν κτλ.

Καὶ δῶ πάλι ἔπρεπε νὰ σκύψῃ γιὰ νὰ τὸ φιλήσῃ.

Ὅλο τὸ μέρος ἀφτί εἶναι περιέργον καὶ μάλιστα πολὺ σπουδαῖο γιὰ κείνο πού γυρεύουμε. Ὁ πατέρας φιλεῖ τὸ παιδί του ὁ ἄντρας ὁμως δὲ φιλεῖ τὴν γυναῖκα του, τὴν Ἀντρομάχη. Καὶ τότε, νομίζετε; Ἰσα ἴσα τὴν ὦρα πού τὴν ἀποχαιρετᾷ καὶ πού νοιώθει μέσα του πῶς πιά δὲ θὰ ξαναῖρῃ.

Βέβαια, τὰ λόγια πού λέει τῆς Ἀντρομάχης συγκινοῦνε καὶ ἅμα τὰ διαβάσῃ κανεὶς γλυκοβρέχονται τὰ μάτια του. Προσέξτε ὁμως καλὰ καὶ παρατηρήστε τί τῆς λέει. Γιατί λυπάται καὶ γιατί κλαίει; Γιατί ροζάται γιὰ τὴν Ἀντρομάχη τὸ δουλιὸν ἡμαρ Z, 463. Συλλογιέται πῶς ἡ γυναῖκα του, τέτοιον ἥρωα γυναῖκα, μὴ μὲρ θὰ γίνῃ σκλάβο, ὅταν ἐκείνος θὰ πεθάνῃ (αὐτ. 459 καὶ ἀκ.). Ἐπὶ εἴτανε στὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἄβηθη ὁ προστάτης, σκλάβο ἢ γυναῖκα. Ὡς καὶ τὴν ὦρα πού χωρίζονται, δὲ μιλεῖ ὁ Ὀμηρος γιὰ τὴν πίκρα πού χωρισμοῦ, γιατί ἀφτί ἔχει στοῦ νοῦ του δὲ γίνε-

ται λόγος γὰ τὴν ἀγάπην, μὴ μόνον γὰ τὴν ἔλεεινὴν τύχην τῆς Ἀντρομάχης.

Στὴν Ὀδυσσεΐα τὰ πράγματα κάπως ἀλλάζουν. Ἡ γυναίκα φιλεῖ τὸν ἀντρα τῆς, ἡ Πηνελόπη φιλεῖ τὸν Ὀδυσσεΐα ψ, 208·

Ἀμφὶ δὲ γείρας
Δειρῆ βαλλ' Ὀδυσσεΐ, κάρη δ' ἔκυσ' ἦ δὲ προσηύδα.
Ἐκλαφεν ἔδραμε σαύτον, κ' ἐροῖζε τὴν ἀγκάλαν
Στὸν τράχηλό του, φίλησε τὴν κεφαλὴν του κ' εἶπε
(Ἐμμετρος μετάφρασις Ἰακώβου Πολυζῆ, Ἀθήνα, 1975-1890, ψ, 207).

Τώρα νὰ μάθουμε τί φίλημα εἶταν ἀπό τῶ; Μήπως εἶναι φιλή στό στόμα; Ὁ Ὀμηρος ξέρε; ἀπό τὸ φιλή ἢ δὲν τὸ ξέρε; "Ὀχι, Κυρίες μου, δὲν τὸ ξέρε, μόνον ὅτι στὴν Ὀδυσσεΐα συγχορευοῦνται καὶ πολὺ περισσότερο μάλιστα παρὰ στὴν Ἰλιάδα. Ὄταν ὁ Τηλέμαχος γυρίζει στὴν Ἰθάκη, ὁ καθένας τοῦ δίνει κι ἀπὸ ἓνα φιλή ρ, 33·

Διμοῖι Ὀδυσσεύς τελασίφρονος ἠγερέθοντο,
Καὶ κύων ἀγκαλιζόμεναι κεφαλὴν τε καὶ ὤμους.
Κ' ἡ Πηνελόπη πάλε ρ, 38·

Ἀμφὶ δὲ παιδί φίλῳ βάλουε πύχης δακρυόσατα,
Κύσσε δὲ μιν κεφαλὴν τε καὶ ἄμφω φάεα καλά.

Ὁ Τηλέμαχος φιλεῖ τὸν Ὀδυσσεΐα π, 14·
ὁ δ' ἀντίος ἦλθεν ἀνακτος,
Κύσσε δὲ μιν κεφαλὴν τε καὶ ἄμφω φάεα καλά
Χεῖρας τᾶμφοτέρως.

Ὁ Ὀδυσσεΐας καὶ κείνος φιλεῖ τὸν Τηλέμαχον π, 20·

Ὡς τότε Τηλέμαχον θεοειδέα διὸς ὑπερβῆς
Πάντα κύων περιφύς, ὡς ἐκ θανάτου φυγόντα.

Ὁ πολύτερος Ὀδυσσεΐας, ἄμα κατάλαβαν πῶς
ἐκείνος εἶναι, φιλιέται καὶ φιλεῖ φ, 224.

Καὶ κύων ἀγκαλιζόμεναι κεφαλὴν τε καὶ ὤμους,
Ὡς δ' αὖτως Ὀδυσσεύς κεφαλὴν καὶ χεῖρας ἔκυσεν.
Τί μᾶς λέει ὅμως ὁ Εὐστάθιος σὲ κείνο τὸ μέρος ποῦ γυρίζει ὁ Τηλέμαχος στὴν Ἰθάκη καὶ τὸν φιλοῦνε μητέρα καὶ σκλάβης; Μᾶς κάνει μιὰ περιέργη παρατήρηση ρ, 33 Εὐστ. 1811, 18· ἀκύνων ἀγκαλιζόμεναι κεφαλὴν τε καὶ ὤμους, καὶ ἐστὶ δουλικὸν τὸ φίλημα τοῦτο. Πηνελόπη δὲ ἐκυσέ μιν κεφαλὴν τε καὶ ἄμφω φάεα καλά, καὶ Εὐμπίδος δὲ πρὸ ταύτης ὁμοίως... στόμα μένοι οὐδὲς ἐρίλει. Τὰ ἴδια διαβάζουμε καὶ σὲ κάτι ἄλλα σκόλια ΗQ ρ 35· «τὸ γὰρ στόμα οὔτε δούλοι οὔτε ἐλεύθεροι ἐρίλου» (Πρβλ. Ebeling, Lexicon homerium, Leipzig, 1885, λ. κυνήω, κ' Εὐστ. π, 15, 1792, 29).

Δὲ θὰ πάρουμε τώρα ἓναν ἓναν ὅλους τοὺς τραγικούς, δηλαδή τὸν Αἰσχύλο, τὸ Σοφοκλῆ καὶ τὸν Εὐριπίδην, γὰ νὰ δείξουμε πῶς καὶ κείνοι δὲ μιλοῦνε γὰ τὸ φιλή στό στόμα. Τὸ φιλή ὅμως κάπως μ' ἀποτὸς πῆρε δρόμο. Στὰ ὁμηρικὰ ποιήματα τὰ παρερῶτο ἀγκαλιζόμεν τῆς μέσης φωνῆς θὰ πῆ ἀσπαζόμεν πρβλ. Ω, 464 ὡς βροτοὺς ἀγκαλιζόμεν ἄντην· μιὰ παραλλαγή ἀντὶς ἀγκαλιζόμεν βάζει ἀσπαζόμεν. Ὄπως τὸ ἀγαπᾶμαι πῆρε τὴ σημασία τοῦ ἀσπαζόμεναι, ἐτσι καὶ τὸ φιλέω-ω κατάντησε νὰ μὴ λῆη μόνον ἀγαπᾶ τὸ φιλῶ θὰ πῆ τώρα καὶ φιλῶ μὲ τὸ στόμα,

δίνω φιλή. Μ' ἀπό τὸ νόημα τῶχουν οἱ τραγικοί, ὄχι ὁμοίως καὶ πάντα. Ὄταν ὁ Εὐριπίδης, π. χ., γράφει: Τρ. 1051·

οὐκ ἐστ' ἐραστής ὅστις οὐκ ἀεὶ φιλεῖ.
δὲ θέλει νὰ πῆ καθόλου πῶς πρέπει ὁ ἐραστής νὰ φιλεῖ ἀδιάκοπα τὴν ἐρωμένη του. Ὄχι! Κυριολεκτικὰ εἶναι ἀγαπᾶ, ὡπως τῶχει ὁ Σοφοκλῆς Ἠλ. 1362·

Ἴσθι δ' ὡς μάλιστα σ' ἀνθρώπων ἐγώ
Ἡγθῆρα κἀφίλῃσ' ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ.
Ἄλλου ὅμως τὸ φιλῶ ἔχει καὶ τὴ σημερινὴ σημασία. Ἀγάπη καὶ φιλή κοντέθουνε νὰ γίνουν τὸ ἴδιο. Λέω πῶς κοντέθουνε μόνον, γιὰ τὸ Αἰσχύλος, π. χ., ἔχει τὸ φιλῶ μόνον σὲ δύο μέρη Ἀγ. 1555·

Ἄλλ' Ἐπιγυμέναι νιν ἀσπασίως
Φυγάτῃρ, ὡς χρῆ.
Πατέρ' ἀντίστασα πρὸς ὠκύρονον
Πόρθμευμ' ἀγέων
Περὶ χεῖρε βαλοῦσα φιλήσει.

Καὶ σὲνα ἀπόσπασμα, στοὺς Μυρμιδόνες, μιλεῖ γὰρ πυκνὰ φιλήματα (Ἀπσ. ἀρ. 131 τοῦ Nauck)·

Σέβας δὲ μοιρῶν ἀγνῶν οὐκ ἐπὶ δέσω.
Ὡ δυσχάριστε, τῶν πυκνῶν φιλήματων.

Τί φιλήματα εἶναι ὅμως ἀπό τῶ; Τὸ πρῶτο εἶναι τῆς Ἐπιγυμέναις ποῦ θὰ φιλήσῃ τὸν πατέρα τῆς στὸν Ἄδην· τὸ δεύτερο τοῦ Ἀχιλλεΐα ποῦ φιλεῖ τοῦ Πατρόκλου τὸ κορμί.

Ὁ Σοφοκλῆς, ὅταν παρακαλεῖ ὁ Οἰδίποδας τὸ Θησέα, ἔχει καὶ κείνος τὸ φιλῶ ΟΚ., 1130·

Καὶ μοι χερ' ὤναξ, δεξιὴν ὄρεξον, ὡς
Ψύσω φιλήσω τ' εἰ θέμις τὸ σὸν κάρη.

Μὰ καὶ τοῦτο τὸ φιλή μοιάζει σὴν προσκύνημα. Σὲνα ἄλλο μέρος ἀλλάζει λιγὰκι τὸ ὕφος. Ἐκεῖ ἀκούγεται φιλήματων ὑπόφος (Ἀπσ. 492 τοῦ Nauck)·

Τὰ δ' ἐστὶ κλισιῶν καὶ φιλήματων ὑπόφος.
Τῶ καλλικυσαθῶντι νικητήρια
Τίθημι καὶ βαλλόντι γάλακτον κάρη.

Δὲν καταλαβαίνουμε ὅμως καλὰ καλὰ ποιὸς καὶ ποιανὸς τὸ λέει. Ἀκούμε μόνον τὰ φιλή.

Ὁ Εὐριπίδης δὲν ἔχει παρὰ φίλημα, τίποτε ἄλλο εἶναι ὅμως πολὺ νόστιμο, πολὺ γλυκὰ τὰ φιλήματά του. Ἡ Ἐπιγυμέναι θὰ δώσῃ τοῦ πατέρα τῆς ἓνα μικρὸν φίλημα Ἰ. Α., 679. Ἄλλου πάλε τοῦ λέει μὲ τὰ δάκρυα (αὐτ. 1238).

Βλέψον πρὸς ἡμᾶς ὄμμα δὸς φίλημά τε
Ἴν' ἀλλὰ τοῦτο κατθανῶσ' ἔχω σέθεν
Μνηστῆων.

Τί ὥραϊο ποῦ εἶναι τὸ φίλημα ἐκεῖνο ποῦ ὁ Ἡρακλῆς μαινόμενος δίνει τῆς γυναίκας του καὶ τῶν παιδιῶ του στ. 1374·

Ὀἶμοι δὲμαρτος καὶ τέκνων, ὄμοι δ' ἐμοῦ.
Ὡς ἀλλίως πέπραγα κἀποζεύγνυμαι
Τέκνων γυναϊκῶς τ' ὡς λυγαί φίλημάτων
Τέρψεις, λυγαί δὲ τῶνδ' ὄπλων κοινονία.

Ὁ Εὐριπίδης εἶχε θλιμμένη τὴν ψυχὴν τοῦ ἦξερε πῶς εἶναι καὶ μικρὰ φίλήματα, τὰ φίλήματα τοῦ χωρισμοῦ, ποῦ δὲν τὰ γνώριζε ὁ Ὀμηρος ἀκόμη. ἦξερε βέβαια ὅμως κι ἄλλα φιλή· πολὺ περιεργῶ εἶναι τὰ πόσπασμα ἐκεῖνο ποῦ λέει (Ἀπσ. Δαν. ἀρ. 329 τοῦ Nauck).

Τῶ γ' ἄν πρὸς ἀγκάλαισι καὶ στέρνοισ ἐμοῖς
Πεσῶν ἀθύροι καὶ φιλήματων ὄγγλω
Ψυχὴν ἐμήν κτήσαιτο· τούτα γὰρ [βροτοῖς]
Φίλτρον μέγιστον, αἰ ζυνουσαίσι, πάτερ.

Ὁ ὄγγλος ἀπό τῶ δὲν ξέρω πῶς μου θυμίζει ἓνα στίχο τοῦ Baudelaire·

Quand mes baisers vers toi partent en caravane.
Στὰ χεῖλῃ σου κοπαδιαστὰ πετοῦνε τὰ φιλή μου.

ὡπως τὸ μεταφράζει ὁ φίλος μου ὁ Στέφανος Στεφάνου.

Σᾶλλα μέρη μιλεῖ ὁ Εὐριπίδης γὰ τὸ φιλή, μὰ ὄχι μὲ τόση δύναμη καὶ ποίηση (Ἀν. 630 φίλημα εἰδέσω. Ἰκ. 1153 φίλον φίλημα παρὰ γένυν τιθέντα σόν. Ἰ. 519 δὸς χεῖρὸς φίλημά μοι σῆς (λέει ὁ Σοῦθας). Ὀρ. 463 πολλὰ φίλημά· ἐξέπλησε. Ἀν. 417 πατρί τῶ σῶ διὰ φίλημάτων ἰῶν. Τρ. 1176 ὄν φίλημασιν ἔδωκεν.)

Ἐκεῖ ὅμως ποῦ λέει τοῦ παιδιοῦ τῆς ἡ Ἀντρομάχη νὰ φιλήσῃ τὸν πατέρα του στὸν Ἄδην, τοῦ λέει μῆσα στάλλα Ἀν. 418·

πᾶσι δ' ἀνθρώποις ἀρ' ἦν
Ψυχὴ τέκν'.

Ἡ μάνα ποῦ μιλεῖ ἐτσι βέβαια θὰ δώσῃ τοῦ παιδιοῦ τῆς ἓνα φιλή πιὸ τρυφερό, ἓνα φιλή τῆς ψυχῆς.

Ἐμεῖς ὅμως κινηγοῦμε ἄλλο φιλή, τὸ φιλή τῆς ἀγάπης, ποῦ μαγέθει τὴν ψυχὴν μας, ποῦ μᾶς κάνει καὶ λέμε· «Γιὰ τίποτε δὲ μὲ μείλει πιά, τὴν ἀγαπᾶ καὶ μ' ἀγαπᾶ, τὴ θέλω καὶ μὲ θέλει, ἀφοῦ τὴ φίλησα σὲ στόμα.»

Τᾶχα ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σοφοκλῆς κι ὁ Εὐριπίδης δὲ φιλοῦσαν ποτὲ καὶ σὲ στόμα;

Εἶδαμε πῶς δὲν τὸ λέν ποθενά. Ἄραγε ὅμως καὶ δὲν τὸ γνώριζε κανένας τους;

Κυρίες μου, πρέπει νὰ τὸ ποῦμε παστρικά. Ναί! Οἱ ἀρχαῖοι τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς γνώριζαν, ἢ γὰρ νὰ μιλήσουμε πιὸ σωστά, γνώριζαν καὶ δὲ γνώριζαν τὸ φιλή τὸ δικὸ μας, τὸ φιλή στό στόμα. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ποῦ δυσκολεύομαι λιγὰκι νὰ σᾶς τὸ ξηγήσω.

Μὰ νομίζω πῶς βρήκα τὸν τρόπο. Ἄ δὲ γελιέμαι, μοῦ φαίνεται πῶς ἡ ἀρχαία γλώσσα σᾶς ἀρέσει πολὺ. Κάθε λέξη κ' ἐβγένεα, κάθε λέξη καὶ μάλαμα. Τίς λέτε μὲ καμάρι. Ἐμεῖς τώρα, εἶναι κάτι πράγματα ποῦ μόλις τολμοῦμε νὰ τὰ ποῦμε κι ἀκόμη λιγότερο νὰ τὰ γράψουμε. Οἱ ἀρχαῖοι τέτοια ντροπὴ δὲν εἶχαν. Τάλεγαν ὅλα καὶ δὲν τοὺς ἐμελε. Λοιπὸν καὶ γὼ θὰ σᾶς τὰ πῶ μὲ τὴν ἀρχαία. Μὴ φοβᾶστε! Εἶναι ἀρχαία· δὲ θὰ παρακαταλάθετε· τουλάχιστο εἶσο ἐλπίζω.

Ὁ γέρο Στρεψιάδης τοῦ Ἀριστοφάνη ἔχει παρὰ φέρο (Νεφ. 49) ποῦ πῆρε τὴν ἀνιψία «Μεγαλέους τοῦ Μεγακλέους». Ἀρτὴ ἀναθάρηκε στὴν Ἀθήνα· ξέρε πολὺ περισσότερα ἀπὸ κείνον καὶ τοῦ ἀκούραίνεται. Ἐκεῖνος εἶναι ἄθροπος τοῦ χωριοῦ κ' εἶσο δὲν τὰ πᾶν καλὰ. Εἶναι πρόστυχος, ἀπλὸς ἄθροπος,

Ὄζων τρυγάς, τρασιὰς, ἐρίων περιουσίας,
Ἡ δ' αὖ μύρου, κρόκου, καταγλωτισμάτων,
Δαπάνης, λαφυροῦ κτλ.

Ἄλλου πάλε Ἀγ. 1198·

Ἄτταταῖ ἄτταταῖ
Τῶν τεθίτων, ὡς σκληρὰ καὶ κωδῶνια.
Φιλήσατόν με μαλθακῶς, ὡ χρυσίω,
Τὸ περιπεταστόν κἀμικανδάλωτόν.

Ὁ Μνησίλοχος σὲ μιὰ ἄλλη κωμῶδια (Θεσμ. 130) λέει: ἀπάνω κάτω τὰ ἴδια·

Ὡς ἦδ' ὁ τὸ μέλος, ὁ πότιναί Γενετυλλίδες,
Καὶ θελυδρῶδες καὶ καταγλωτισμένον
Καὶ μαλθακῶτόν, ὡστ' ἐμοῦ γ' ἀκρωμένου
Ἐπὶ τὴν ἔδραν αὐτὴν ὑπῆλθε γάργαλος.

(Πρβλ. Ἀνθ. Παλ. 5, 132, 5·

Ὁ κατατεχνωτάτου κινήματος, ὡ περιάλλων
Γλωτισμῶν

καὶ πάλε Ἀνθ. Παλ. 5, 129, 7·

Γλωττίζει, κνίζει περιλαμβάνει ἦν δ' ἐπιρριψη
Τὸ σκέλος, ἐξ ἦδου τὴν κορύνην ἀνάγει.)

Θὰ εἶταν πολὺ νόστιμο κι ἀλήθεια θὰ εἶχε γούστο νὰ καταλαβαίνετε ὅσα σᾶς λέω γὼ στὴ γλώσσα μας τὴν ἀπλή, ποῦ φωνάζουν τόσοι κι ὁ Σοφῆς ἀκόμη πῶς δὲν μπορεῖ ἄθροπος νὰ μὲ καταλάβῃ

κι ὁ Φυγάτης;
— Κάθε δὲν μπορεῖς νὰ πᾶρῃς!

κι ἄχαρη νὰ μὴν καταλάβετε τοὺς ἀρχαίους, ποῦ φωνάζουν κάποιοι φίλοι μας κάθε μέρα πῶς ὅλος ὁ κόσμος τοὺς καταλαβαίνει. Κι ὡς τόσο φαίνεται πῶς κάτι τέτοιο θὰ τρέχη. Γιὰ νὰ διοῦμε τὸ λοιπὸν τί εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀριστοφάνη τὸ φιλή. Εἶναι φιλή στό στόμα ἢ δὲν εἶναι; Δὲν εἶναι φιλή στό στόμα· εἶναι κάτι παραπάνω. Καὶ τόσο μόνον θὰ ποῦμε. Τὰ γλωσσικά ζητήματα εἶναι δουλειά μου κ' ἔχω συνήθεια νὰ μιλῶ σύγν'α γὰ τὴ γλώσσα. Ἐδῶ ὅμως καὶ γὰ τὴ γλώσσα δὲν μπορῶ νὰ μιλήσω περισσότερο.

Βέβαια θὰ πορῆτε πῶς γίνεται, νὰ τὸ ξέρονε μόνον οἱ κωμικοὶ καὶ νὰ τῶχουν οἱ ἀρχαῖοι μόνον στὴν κωμῶδια τὸ φιλή ἐκεῖνο τῆς ἀγάπης, ποῦ εἶναι, σὴν τὸ δίνουμε καὶ τὸ παίρνουμε, θάβροῦμε πῶς δίνουμε καὶ παίρνουμε ψυχῆ. Ἐμένα ὁ Ἀριστοφάνης μοῦ χαλάει ὅλη τὴν ποίηση τοῦ φιλοῦ καὶ βλέπετε τώρα τί εἶτανε σὲ κείνα τὰ χρόνια τὸ φιλή. Τὸ φιλή τους δὲν εἶναι καθαρὸ φιλή τῆς ἀγάπης· εἶναι μόνον καὶ μόνον τῆς ἡδονῆς φιλή.

Δὲν ἔχουμε τώρα ἀνάγκη νὰ περάσουμε τοὺς ἀρχαίους ἓναν ἓναν καὶ νὰ διοῦμε τί λέει ὁ καθένας γὰ τὸ φιλή. Ἀπάνω κάτω τὰ ἴδια μᾶς λέν ὅλοι. Περιττὸ νὰ σᾶς διαβάσω καὶ κανένα διάλογο τοῦ Λουκιανοῦ. Θὰ διασκεδάζουμε, μὰ δὲ θὰ κερδίζουμε καὶ πολὺ. Εἶναι κοντὰ σὲ τὸ νοῦ ποῦ κι ὁ Ἀριστοφάνης, ἀφοῦ μιλεῖ γὰρ καταγλωτισματά, κάπως θὰ ἦξερε καὶ τὸ φιλή στό στόμα. Ἀδιάφορο ὅμως ἂν τὸ γνώριζαν οἱ ἀρχαῖοι ἢ ὄχι· δὲν τὸννοιοῦσαν ἀκόμη σὴν καὶ μᾶς κι ἀπὸ εἶναι τὸ ζήτημα. Καὶ γιὰ τί λέμε πῶς δὲν τὸννοιοῦσαν ἀκόμη σὴν καὶ μᾶς; Ἰσια ἴσια γιὰ τί δὲ μιλοῦν καθόλου γὼ ἀπὸ τῶ. Ὁ Πλάτωνας ποῦ φιλοσόφησε τόσο γὰ τὴν ἀγάπην καὶ τόσο λαμπρὰ, δὲ βάζει ποθενά τὸ φιλή μας. Καὶ στὰ πιὸ ἐρωτικά, καὶ στὰ πιὸ φλογοσμένα τους ποιήματα οἱ ἀρχαῖοι δὲν κένονε λόγο γὼ ἀπὸ τῶ μας τὸ φιλή. Δὲν πιστέβω κανένας ν'ἀγραψε ποτὲς στίχους πιὸ πυρωμένους ἀπὸ κείνους ποῦ ἐβγαλε ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς

ἡ Σαπρῶ καὶ ποῦ φύλαξε ὁ Λογγίνος π. ὕψ. κ. ι'. Καλὰ λέει ὁ Πλούταρχος «Αὐτὴ δὲ (ἡ Σαπρῶ) ἀληθῶς μεμιγμένα πυρὶ φθέγγεται καὶ διὰ τῶν μελῶν ἀναφέρει τὴν ἀπὸ τῆς καρδίας θερμότητα» Bergk P. L., III, σελ. 878, 2, 7. Τοῦς θυμᾶστε ἐκείνους τοὺς στίχους (αὐτ.).

Ὡς γὰρ εὖιδον βροχῶς σε, φῶνας
Οὐδὲν ἐπ' εἰκει.

Ἀλλὰ καμ μὲν γλῶσσαν ἔαγε, λέπτον δ'
Λυτικά γραῖ πῦρ ὑπαδεδρόμακεν.
Ὀππάττεισι δ' οὐδὲν ὄραμ' ἐπιρρόμ-
βησι δ' ἄκουσι.

Ἄ δὲ μ' ἴδρωσ κακχέεται, τρῶμος δὲ
Πᾶσαν ἄγρει, γλωρῶτέρα δὲ ποίας
Ἔμμι κτλ.

Γιὰ τὸ φίλι, γιὰ τὸ φίλι μᾶς ὁμῶς δὲ μιλεῖ — καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μιλήσῃ ἡ Σαπρῶ.

Εἶναι τάχατις ἀλήθεια πὼς κανέναν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους δὲν ἔχει τὸ φίλι ποῦ θέλουμε; Μοῦ φαίνεται πὼς ἕνας ποιητὴς — ἕναν ξέρω μόνο — κάτι τέτοιο πῆγε νὰ πῇ, μὰ δὲν τὸ εἶπε καὶ καλὰ. Πὼς νὰ σὰς δώσω νὰ καταλάβετε; Βλέπετε ἄξαφνα ἕνα τριαντάφυλλο στὸ περβόλι ἀπὸ τὸ παράθυρο ποῦ κάθηστε. Σὰς ἔρχεται νὰ τὸ κόψετε. Κατεβαίνετε κι ὅσο πηγαίνετε πιὸ κοντὰ, τόσο σὰς μεθάει ἡ μυρωδιὰ του. Τὸ φίλι μᾶς εἶναι σὰν τὸ τριαντάφυλλο — ἐμεῖς τὸ κόψαμε. Ὁ ποιητὴς ποῦ σὰς λέω πῆγε νὰ τὸ κόψῃ μὰ μόνο ἀπὸ μακριὰ τὸ μύρισε.

Ποιὸς εἶναι ἀρτὸς ὁ ποιητὴς; Δὲν εἶναι ὁ Θεόκριτος. Θὰ εἶναι κανένα του ἀδερφάκι, κανέναν του μαθητὴς, γιατί ὁ Θεόκριτος κάτι νοιώθει καὶ κείνος ἀπὸ ἀγάπη καὶ τὴ νοιώθει κάπου κάπου ἴσως σὰν καὶ μᾶς. Μύρισε τὸ τριαντάφυλλο καὶ κείνος. Καὶ κεινοῦ τοῦ ἄρσει: νὰ κάθεται νὰ κουβεντιάζῃ, νὰ συλλογιέται καὶ γάραπῃ. Γιὰ πῆτε μου τοὺς στίχους ἐκείνους τοῦ Μενάλλα (Θεοκρ. η', 53).

Μη μοι γὰν Πέλοπος, μή μοι Κροίσεια τέλαντα
Ἰθὴ ἔχειν, μηδὲ πρόσθε θέειν ἀνέμων.
Ἄλλ' ὑπὸ τᾶ πέτρα τᾶδ' ἄσσομαι, ἄγκυς ἔχων τῷ
Σύννομα μᾶλ' ἐσορῶν, τᾶν Σικελᾶν ἐς ἄλλα.

«Καὶ τί μὲ μελεῖ ἐμένα γιὰ τὸ βασιλεῖο τοῦ Πέλοπος; δὲ θέλω γὼ τοῦ Κροίσου τὰ πλοῦτη μήτε νὰ τρέχω πιὸ γρήγορα ἀπὸ τὸν ἀνεμὸ! Σέρεις τί θέλω; Ἐλα ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ βράχο τοῦτο» ἔλα, θὰ σ' ἔχω στὴν ἀγκαλιά μου, θὰ βόσκουν τᾶρνιά μᾶς καὶ θὰ τὰ κοιτᾶζω καὶ θὰ σκορπῶ τὰ τραγοῦδια μου πέρα πέρα στὴ θάλασσα τῆς Σικελίας.»

Τὶ ὠραία εἰκόνα ποῦ εἶναι! Τὶ καλὰ νὰ κάθεται κανεὶς ψηλά στὸ βουνό, νὰ τηρᾶ τὴ θάλασσα ποῦ ἀφρίζει μακριὰ, νὰ βασιτᾷ τὸ ταῖρι του στὴν ἀγκαλιά του, ἢ φαντασία του νὰ φτερουγιαζῇ, νὰ κἀν στίχους ἢ νὰ μὴν κἀν καὶ πλάγι του λουλούδια νὰ μυρίζῃ, μενεξέδες, τριαντάφυλλα, γιασεμιά. Ἔτσι καὶ μεῖς ἀγαποῦμε. Ὡς τόσο δὲ βλέπω κι ἀρτὸς ὁ Θεόκριτος νὰ μιλήσῃ πουθενά γιὰ τὸ φίλι μᾶς. Ὁ στίχος (ιε', 130)

Οὐ κενταὶ τὸ φίλημ' ἐτι οἱ περὶ χειλέσ πυρρᾶ
θὰ πῇ μόνο καὶ μόνο πὼς φίλεῖ μὲ τὸ στόμα, ὅπως νομίζω τὸ συνηθίζει ὁλος ὁ κόσμος. Ὁ ἄλλος ὁμῶς ὁ ποιητὴς φίλησε στὸ στόμα. Εἶναι ἐκείνος ποῦ ἔγραψε

τὸ εἶδ. κζ', Ὁ ἀριστὺς, πάει νὰ πῇ γλυκοκουβέντα. Τὸ εἶδύλλιο βέβαια ἀρτὸ δὲν εἶναι τοῦ Θεοκρίτου. Ποιανοῦ νὰ εἶναι; Ποιὸς τὸ ξέρει; Ἐνὸς ποῦ κάτι ἔμαθε ἀπὸ φιλιὰ καὶ μάλιστα μὲ τὸ παραπάνω. Πρέπει νὰ σὰς διαβῶσω τοὺς πρώτους στίχους

Κόρη. Τὰν πινυτὸν Ἐλένην Πᾶρις ἤρασε βουκόλος ἄλλος.
Δάφνις. Μᾶλλον ἐκοῖσ' Ἐλένα τὸν βουκόλον ἔσχε φιλεῦσα.
Κ. Μὴ καυγῶ. Σατυρίσειε κενὸν τὸ φίλημα λέγουσιν.
Δ. Ἔστι καὶ ἐν κενεοῖσι φιλάμασιν ἄδεα τέρψις.
Κ. Τὸ στόμα μευ πλύνω καὶ ἀποπτύω τὸ φίλημα.
Δ. Πλύνεις χεῖλεσ σεῖο; Δίδου πάλιν ὄρα φιλάσω.

Πάει νὰ πῇ

Κ. Τὴ γνωστικὰ τὴν Ἐλένη τὴν ἄρπαξε πάλε βροσκός, ὁ Πᾶρις.

Δ. Ἡ Ἐλένη τὸ βοσκὸ τῆς μοῦ φαίνεται πὼς τὸ ἤθελε καὶ τονε φίλησε.

Κ. Μὴν καρκιέσαι δᾶ, Σατυρίσειε τὸ φίλι, σὰν ποῦ λέν, τίποτις δὲν εἶναι.

Δ. Τὰ τιποτένια τὰ φίλιὰ ἔχουν πολὺ τὴ γλύκα τους, εἶναι γλυκά σὰν τᾶλλα.

Δὲν τὸ μεταφράζω σωστά. Μὰ τί δύσκολο ἀλήθεια ποῦ μᾶς πέρτει ἀπόψε νὰ μεταφράζουμε τοὺς ἀρχαίους! Δὲ βασιτάω νὰ σὰς μεταφράσω τὸ στίχο ποῦ εἶπαμε, ὅπως πρέπει. Ὁ κ. Ροιδῆς εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ μᾶθη τὴ μετάφραση τοῦ Col-lardeau:

Couvre moi de baisers. Je réverai le reste.

Τὸ νόημα ἀρτὸ εἶναι. Ἡ κόρη πάλε τοῦ λέει:

Κ. Πλένω τὸ στόμα μου καὶ ξεπλένω τὸ φίλημά σου.

Δ. Πλένεις τὰ χεῖλιά σου; Δὸς τα πάλε νὰ τὰ φίλησω.

Νάτο! Τόχουμε, τὸ βρήκαμε τὸ φίλι στὸ στόμα. Κι ὁμῶς ὄχι! Δὲν εἶναι τὸ φίλι μᾶς. Κάτι τοῦ λείπει. Χαίζει ὁ Δάφνης, δὲν ἀγαπάει. Χορατέθει ἐκείνη, χορατέθει καὶ κείνος. Τὴν πειράζει καὶ τὸν πειράζει. Μοῦ φαίνονται σὰν παιδάκια ποῦ διασκειδάζουνε· δὲν εἶναι μήτε ὁ ἕνας μήτε ὁ ἄλλος ἐρωτοπληγωμένοι. Εἶναι νόστιμα παιδάκια, τὸ ξέρω. Μὰ πολὺ πάθος δὲν ἔχουν. Πὼς νὰ σὰς τὸ πῶ; Μονομιᾶς ἀρχίζουνε μὲ τὸ φίλι· εἶναι ἡ πρώτη τους δουλειὰ. Πολλοὶ βέβαια ἀρχίζουν ἔτσι ἀκόμη καὶ σήμερα. Μὰ νομίζω πὼς τὸ φίλι τὸ δικὸ μᾶς εἶναι ἀρχὴ καὶ τέλος, εἶναι ἕνα εἶδος σύμβολο τὸ φίλι μᾶς ἄμα φιληθήκαμε, πάει· λές πὼς ἔγινε ὅ τι εἶτανε νὰ γίνῃ. Δὲν εἶναι μόνο γιὰ παιγνίδι. Πὼς νὰ σὰς τὰ φέρω μὲ τρόπο. Ἐμεῖς ὅταν ἀγαποῦμε μὲ τὰ σωστά μᾶς, καὶ στόμα φιλοῦμε καὶ νοῦ καὶ καρδιά. Ναι! μᾶς φαίνεται ἐκείνη τὴν ὄρα πὼς τὸ φίλι μᾶς ῥτάνει ἴσια μὲ τὸ νοῦ καὶ πάει ὡς μέσα στὴν καρδιά. Τὶ τὰ θέλετε; Ἐκείνο τοῦ Δάφνης τὸ φίλι δὲ μ' ἄρσει. Ἄλλο γινῶρεθω. Ὡς πῆτε πὼς εἶμαι παράξενος, μὰ μοῦ φαίνεται σὰ νὰ τὸ δίνε τὸ στόμα μόνο, σὰ νὰ μὴν τὸ δίνε κ' ἡ ψυχὴ. Πιὸ φίλι εἶναι τὸ φίλι τοῦ Ζαλοκώστα. Ἀπὸ τὴ μέση μ' ἄρπαξε, μὲ φίλησε στὸ στόμα.

Καὶ γὼ ποτέ δὲ λησμονῶ,
Ποτέ τὸ φίλημά τῆς.

Δὲν πιστέθω ὁ Δάφνης τοῦ ἀγνώστου μᾶς βουκο-
λικοῦ νὰ εἶναι ἀπὸ κείνους ποῦ δὲν ἀλησμονοῦν ἕνα

φίλι μήτε τὸ φίλι ποῦ δίνει τῆς κόρης νὰ εἶναι ἀπὸ κείνα τὰ φίλιά ποῦ δὲν κλησμονοῦνται.

Οἱ Ῥωμαῖοι πολυφίλουσαν καὶ μάλιστα φιλοῦσαν πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ξέρετε ἕνα πρᾶμα; Ἡ ἀγάπη, ὅπως σήμερα τὴ γυρέβουμε, μοιάζει καλύτερα μὲ τὴν ἀγάπη ὅπως τὴν ἐνοιῶθε ὁ Βεργίλιος παρὰ μὲ τὴν ἀγάπη ὅπως μᾶς τὴν ἔχουν οἱ ἀρχαῖοι, ὁ Ὀμήρος κ' οἱ τραγικοὶ. Καὶ δὲν εἶναι διόλου περίεργο. Λιγότερα χρόνια μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὸ Βεργίλιο παρὰ ἀπὸ τὸν Ὀμηρο κι ἀπὸ τοὺς τραγικούς. Ἡ καρδιά τοῦ Ῥωμαίου — μὴν κοιτᾶτε ποῦ ὄλο τρέχει στὸν πόλεμο, ποῦ φαίνεται σὰ νὰ μὴ βῆξῃ ἄλλο στό νοῦ του παρὰ πὼς νὰ γίνῃ ἀφέντης τοῦ κόσμου — ἡ καρδιά τοῦ Ῥωμαίου ἔχει κάποια συγγένεια μὲ τὴ σημερινὴ μᾶς τὴν καρδιά. Μοιάζει σὰν ἀδερφὴ μᾶς. Ἄλλα εἶναι τοῦ Βεργιλίου τὰ δάκρυα κι ἄλλα τὰ δάκρυα τοῦ Ὀμήρου. Ἄν εἶναι τρόπος νὰ τὸ ποῦμε, σὰν πιὸ μουσακειμένη εἶναι ἡ καρδιά τοῦ Ῥωμαίου, σὰν πιὸ τρυφερὴ (Πρόβλ. Études de philologie néo-grecque, Paris, 1893, σελ. XLVII κι ἀκόλουθη). Πιὸ τρυφερὰ εἶναι καὶ τὰ φίλιά του. Ἐχει καὶ πολὺ νόστιμα ὀνόματα γιὰ τὸ φίλι, osculum, suavium, basium, basiatio, basiolum, suaviolum, θυμηθῆτε καὶ τὸ columbari. Τὰ ὀνόματα ἀρτὰ ξέρει καὶ τὰ λέει ἀκόμη πιὸ νόστιμα καὶ τᾶχι: μάλιστα κάθε τόσο, σὰ νὰ μὴν τὰ χορταίνῃ. Ὁ Κάτουλλος λέει: τῆς Λαοβίας (Κατ. V, 7, πρόβλ. καὶ VII, 1 κι ἀκ.).

Da mihi basia mille, deinde centum:
Dein mille altera, dein secunda centum...
Dein, cum millia multa fecerimus
Conturbabimus illa, ne sciamus κτλ.

ὅπως τὸ μεταφράζει ὁ Μπάμπης ὁ Ἄννης:

Χίλια φίλιὰ σου δῶσε μου μὲ τὰ γλυκὰ σου χεῖλιά,
Κ' ἐπειτὰ πάλι ἑκατό, κ' ἐπειτὰ πάλι χίλια.
Κι ἀφοῦ μετρῶντας σὲ πολλές, πολλές χιλιάδες πάμε,
Ὅλα μαζί τὰ σμίγουμε καὶ πᾶ δὲν τὰ μετράμε.

Ἄκουσα, Κυρίες μου, πὼς εἶναι πολὺ δύσκολο καὶ λένε μάλιστα ἀδύνατο νὰ δώσῃ κανεὶς — ἢ καμὰ — χίλια φίλιὰ στὴν ἀρχάδα, τὸ ἕνα ἀπάνω στᾶλλο, ὅπως τὸ θέλει ὁ Κάτουλλος· πιάνεται ἢ ἀναπνοὴ καὶ μπορεῖ ἄξαφνα μὲ τὸ νοῦμερο πεντάκοσια νὰ βγῆ κ' ἡ ψυχὴ μᾶς. Τὶ νὰ γίνῃ; Ἡ μοῖρα τοῦ ἀθρώπου εἶναι τέτοια· ὄλα μᾶς εἶναι μέτρια καὶ τίποτε δὲν μποροῦμε νὰ χαροῦμε στὰ γεμάτα. Μὰ ὁ ποιητὴς δὲν πρέπει νὰ προσέχῃ σὲ τέτοια· τὰ φίλιά του μπορεῖ νὰ γίνουν ἀτέλειωτα, αἰώνια, ῥτάνει νὰ εἶναι αἰώνιοι κ' οἱ στίχοι του. Τὸ λοιπὸν ἔχει δικιο ὁ Κάτουλλος· δικιο ἔχει κι ὁ Προπέρτιος, ὅταν ἀναστενάξει καὶ παραπονιέται καὶ λέει τῆς ἀγαπητικίᾶς του — τί χρειτωμένα τῆς τὸ λέει! —

Tu modo, dum licet, hunc fructum ne desere
vitae:
Omnia si dederis oscula, pauca dabis (Πρόπ. II,
XV, 49).

Κι ὄλα σου τὰ φίλιὰ νὰ μοῦ δώσῃς, πάλε θὰ μοῦ δώσῃς λίγα.

Τὶ χάρη χρωστοῦμε σὲ κείνους ποῦ κατάλαβαν

τὴν ἀγάπη καὶ ποῦ μᾶς τὴν ψυχολογοῦνε! Τὶ μοναδικὸ πλάσμα ποῦ εἶναι ὁ ποιητὴς! Κάπου κάπου ἔρχεται, κάθεται στὸ πλάγι μᾶς, κουβεντιάζει, γελᾷ, καὶ δὲν τὸν προσέχουμε καθόλου. Θαρρόουμε πὼς εἶναι καὶ κείνος ὅπως ὄλοι. Ἄξαφνα, μιὰ μέρα, σηκώνουμε τὰ μάτια καὶ κοιτάζουμε ψηλά. Καὶ γιατί ἀρτὸ; Γιατί κάθισε κοντὰ μᾶς ἐκείνος καὶ στηλωσε τὰ μάτια του στὸν οὐρανὸ!

Ἐναν οὐρανό, ἕναν κόσμου μικρό, ἔχει μέσα του ὁ καθέννας. Κάθε ἄστρο καὶ πλῆμα, κάθε ἄστρο κ' ἕνα αἴστημα. Πότε ὁμῶς φαίνονται ἀστέρια, τότε δὲ φαίνονται. Ἐμεῖς μόνοι μᾶς δὲν τὰ βλέπουμε. Πρέπει νᾶρθῃ ὁ ποιητὴς νὰ μᾶς τὰ ξεσκεπάσῃ, νὰ φέρῃ τὴν ἀστροφεγγιά. Ἀπὸ τᾶστρα μᾶς ἀρτὰ κάμποσα εἶδαν οἱ Ῥωμαῖοι. Ὁ Κάτουλλος μᾶς ἄφησε κάτι στίχους ποῦ ἔχουν κάποια πρωτοτυπία στὸν καιρὸ του (Κατ. LXXII 3)

Dilexi tum te, non tantum ut vulgus amicam,
Set pater ut gnatos diligit.

Σ' ἀγάπησα ἐγὼ τότες ὄχι ὅπως ὄλοι ἀγαποῦνε μιὰ τους ἐρωμένην.

Σ' ἀγάπησα ὅπως ὁ πατέρας ἀγαπᾷ τὰ παι-
διὰ του.

Εἶναι πρᾶμα καινούριο στὴν ἱστορία τῆς ἀγάπης τὸ πατρικὸ ἀρτὸ χᾶδι. Ἀγάπησαν οἱ Ῥωμαῖοι πολὺ. Βέβαια, πρώτοι οἱ Ἕλληνας, νὰ μὴν τὸ ξεχνῶμε, κατάλαβαν πὼς ἀγάπη καὶ φίλι εἶναι τὸ ἴδιο, ἀφοῦ μ' ἕνα ῥῆμα λέν καὶ τὰ δυό· μὰ ἡ ἀγάπη τοῦ Ῥωμαίου ἔχει κάτι ποῦ μᾶς ταράζει, ποῦ μᾶς κάνει νὰ πονοῦμε, γιατί εἶναι καὶ κείνη σὰν πονεμένη, ἀρρώστη κι ἀδύνατη σὰν τὸ παιδάκι ποῦ ἀπλώνει τὸ χέρι του καὶ γυρέβει γιατρικό, ποῦ δὲν μπορεῖ κανέναν νὰ τοῦ τὸ δώσῃ, γιατί δὲν ἔχει.

Non jam illud quaero, contra ut me diligat illa.
Aut, quod non potis est esse, pudica velit,
Ipse valere opto, et tetrum hunc deponere mor-
bum (Κατ. LXXVI, 23.)

Ὁχι, λέει, δὲ ζητῶ πιά νὰ μ' ἀγαπήσῃ καὶ κείνη,
Δὲ ζητῶ — ξέρω πὼς δὲ γίνεται — νὰ ζήσῃ σὰν
τίμια γυναίκα.

Ἐγὼ, ἐγὼ νὰ γιατρεφτῶ, νὰ μ' ἀρῆσῃ ἡ μάδρη
μου ἀρρώστια!

Καὶ τᾶλλο ἐκείνο τὸ λυπηρό, τὸ παραπονεμένο!

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.
Nescio: set fieri sentio et excrucior (Κατ.
LXXXVI, 1).

Μισῶ κι ἀγαπῶ. Γιατί καὶ πὼς; Ἴσως θέλεις
νὰ τὸ μάθῃς.

Δὲν τὸ ξέρω. Νοιώθω μόνο πὼς ἔτσι εἶναι καὶ
τυραννιέμαι.

Τοὺς διαβάξεις τοὺς Ῥωμαῖους καὶ βλέπεις σὰ
μιὰ φλόγα ποῦ τοὺς καίει ἀλάκρους, ποῦ τοὺς
τρῶει τὰ σωθικά τους.

Quid queror, heu! misero carmen nocuisse?
quid herbas?

Forma nihil magicis utitur auxiliis.
Set corpus tetigisse nocet, sed longa dedisse
Oscula, set femori conseruisse femur (Τιβ. I,
VIII, 23).

Παραφράζω, δὲ μεταφράζω·

Δὲ μὲ πλάνεσε μάγισσα! Δὲ μὲ τρέλλανε βοτάνι!

Τοῦ κίκου παραπονοῦμαι ἢ ἁμορφιά βοτάνι δὲ θέλει.
Χάθηκα γιὰ τὴν ἀγκάλιασα, γιὰ τὴν ἔδωσα
Φιλιά πού τελειωμὸ δὲν εἶχανε!

Τὶ φιλιὰ; Ἄφου εἶδαμὲ πῶς κ' οἱ Ἕλληνας γνώ-
ριζαν τὸ φιλί στό στόμα, δὲν εἶναι παράξενο διόλου
νὰ τὸ γνωρίζουν κ' οἱ Ῥωμαῖοι. Τόγουνε μάλιστα
κἀμπόσες φορές. Ὁ Προπέρτιος ἀγαπᾷ τὸ φιλί
(πρὸβλ. Προπ. II, XV, 7 κ. ἀκ.)

Illa meos somno lapsos patefecit ocellos
Ore suo, et dixit, Siccine, lente, jaces?
Quam vario amplexu mutamus brachia! Quantum
Oscula sunt labris nostra morata suis!

Μεταφράζω τὰ μισά·

Εκεῖνη μὲ τὸ φιλί τῆς ἄνοιξε τὰ βλέφαρά μου
Ποῦ εἶταν κλεισμένα ἀπὸ τὸν ὕπνο . . .

Πόση ὥρα
Βαστούσαν τὰ χεῖλιά μου τὰ φιλιὰ τους!

Ὁ Κάτουλλος μάλιστα τὸ λέει καὶ μὲ περισσότερη
δύναμη (Κατ. VIII, 18):

Quem basiabis? quoi labella mordebis?

Ποῖνα θὰ φιλήσης; Ποιανὸ χεῖλι θὰ δαγκάσης;

ἢ τὸ λέει καὶ μὲ χάρη ὁ Βεράνιος γυρίζει στὴ
Ῥώμη καὶ θὰ τοῦ περιγράψῃ τὸ ταξίδι του. Ὁ Κά-
τουλλος θὰ κἀθεταὶ καὶ θὰ τὸν ἀκούῃ (Κατ. IX, 9):

applicans que collum,

Jucundum os, oculosque suaviabor.

σκυμμένος στὸ λαιμόσου.

Τὸ χαριτωμένο σου τὸ στόμα, τὰ μάτια σου θὰ φιλιῶ.

Εἶναι καὶ κάτι ἄλλα πού δὲν τὰ μεταφράζω
(Κατ. LXXIX, 1 κ. ἀκ.):

Sed nunc id doleo, quod purae impura puellae
Suavia conjunxit spurca saliva tua.

ἢ καὶ Κατ. XCIX, 1 κ. ἀκ.

Nam simul id factum est, multis diluta labella
Guttis abstersisti omnibus articulis.

Ἐνα φιλί πάλε τοῦ Τιβούλου μᾶς θυμίζει τὸν
Ἀριστοφάνη· εἰδῶ ὅμως εἶναι περισσύτερο τὸ πάθος
(Τιβ. I, VIII, 37):

Et dare anhelanti pugnantis humida linguis
Oscula, et in collo figere dente notas.

Ἄφουτ' ἄν πού λέμε, λόγια δὲν ἤξεραν· πρᾶ-
ματὰ! Τὰ φιλιὰ τους ὅμως ἀφ' ἑαυτῶν δὲ μοιάζουν ὅλους
διόλου μᾶτε μὲ τὰ φιλιὰ πού λέει ὁ Ἀριστοφάνης
μᾶτε πάλε μὲ τὸ φιλί ἐκεῖνο τὸ παιγνιδιάρικο πού
ἔχει ὁ ἀγνωστος ποιητής, τὰδεροφάνη τοῦ Θεοκρί-
του. Τὸ φιλί τοῦ Ῥωμαίου εἶναι λιγότερον ἄν τὴν
ἀγάπη του, ἀρρωστικὸ καὶ κείνο, πονεμένο, ἴσως
καὶ πικραμένο κάπου κάπου, γεμάτο πάθος, μὰ ἕνα
πάθος ἀχρησταγῶ, πού, ἂν προσέξουμε καλά, φιλεῖ
μόνο μὲ τὰ χεῖλιά· ἢ ψυχὴ δὲ δίνει φιλί. Πρὸβλ.
Προπ. II, XV, 23:

Dum nos fata sinunt, oculos satiemus amore
ἢ αὐτ. στ. 40:

Nocte una quivis vel Deus esse potest.

Πρέπει κανεὶς νὰ διαβάσῃ ὅλο τὸν ἔλεγο μὲ'.
Εἶναι μέσα φλόγα καὶ καημός, λαχτάρα καὶ πόθος
πού δὲν μπορεῖ νὰ γειάνῃ, ὅτι κ' ἂν τοῦ κἀμῆς.

Τὸ φιλί λοιπὸν ἀφ' ἑαυτῶν τὸ Ῥωμαϊκὸ δὲν ἔχει τὸ κάτω
κάτω δικροφὰ μεγάλη μὲ τὸ φιλί τῶν ἀρχαίων τῆς

κλασσικῆς ἐποχῆς. Καὶ στὴ Ῥώμη τόγουν οἱ κω-
μικοί, πρὸβλ. Non. Marc. 4, 62 labra labellis
componere τοῦ σατυρικοῦ Λουκιλλίου (τὸ εἶδα
καὶ ψάχνοντας στὸν Πλαῦτο, μὰ δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ
τὸ χωρίο· τὰρησα σημειωμένο στὸ Πιρίσι). Εἶναι
ὅμως αξιοπαρατήρητο πού ὁ Λίνειος τοῦ Βεργίλιου
δὲ φιλεῖ τὴ Διδῶ στὸ τέταρτο βιβλίον τῆς Λίνειά-
δας, πού εἶναι δίχως ἄλλο ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τρα-
γούδια τῆς ἀγάπης. Θὰ πῆ πῶς κ' οἱ Ῥωμαῖοι—κ'
ὁ Βεργίλιος ὁ ἴδιος!—δὲν κατάλαβαν ἀκόμη ὅλη
τὴν ἀγιοσύνη τοῦ φιλιῦ.

Τὰ φιλιὰ τῆς ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς τὰ
ξέρουμε καὶ ἀπὸ κάτι ζουγράφιες πού βρίσκονται
ἀπάνω σὲ λύχνους καὶ σὲ πηλίνια ἀγγεῖα. Πολὺ θὰ
ἤθελα νὰ σᾶς περιγράψω μερικὰ ἀπ' ἀφ' ἑαυτῶν πολὺ
ἀθῶα ὅμως δὲν εἶναι· ἐπειτα, ἀπὸ τέτοια μνημεῖα
δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ καὶ καλά τί νόημα
ἔχει τὸ φιλί γιὰ κείνους πού τὸ παρασταίνουν· τὰγ-
γεῖα δὲ μιλοῦν καὶ ξέρετε πῶς κ' οἱ ἀρχαιολόγοι οἱ
ἴδιοι δὲ συρῶνουν πάντοτε ἀναμεταξύ τους ὄχι μόνο
γιὰ τὴν ιδέα τοῦ ζουγράφου, μὰ μήτε καὶ γιὰ
κείνο πού θέλησε νὰ μᾶς παραστήσῃ. Κάποτε
μάλιστα δὲν μποροῦνε νὰ πορευθῶσιν ἂν εἶναι τὸ
πρόσωπο Διόνυσος ἢ ὄχι, κ' ἂν εἶναι Διόνυσος ἀλ-
λάζει καὶ τὸ νόημα τοῦ φιλιῦ.

Ὅπως κ' ἂν εἶναι ὅμως, κ' ἀπὸ κείνο πού βλέ-
πουμε καταλαβαίνουμε πῶς τὸ φιλί στό στόμα
δὲν ἔχει καὶ τόση ποίηση, ἂν ξεχωρίσουμε ἕνα ἢ
δύο ἀγγεῖα μόνο (πρὸβλ. Münchener Antiken,
München, 1869, πίνακας 22· πρὸβλ. ὅμως καὶ
τὴν ἐξήγησιν «Die ganze Gruppe athmet die
Ruhe des glücklichen Besitzes und eine
sanfte Schwärmerei»). Μὰ ἐπειδὴ ἀφ' ἑαυτῶν τὰ
μνημεῖα δὲν εἶναι πολὺ γνωστὰ καὶ μάλιστα οὔτε
τὸ ῥαβδίου τοῦ κ. Sittl δὲν τὰναφέρει στὸ κε-
φάλαιο πού κάνει λόγο γιὰ τὸ φιλί καὶ γιὰ τὸ φιλί
στό στόμα (σελ. 36 κ. ἀκ.), θὰ καταστρώσω εἰδῶ
ὅσα ξέρω κ' ἔτσι μποροῦνε νὰ τὰ διοῦν ὅσοι θέλουνε,
νὰ βροῦνε βέβαια κ' ἄλλα. Ὁ σοφὸς ἀρχαιολόγος κ.
Τσουντὰς κ' ὁ κ. Ardaillan τῆς γαλλικῆς μᾶς
Σκολῆς εἶχαν τὴν κλοσύνη νὰ μοῦ δείξουν πολλὰ
τέτοια. Ὅλα τὰ φιλήματα πού εἶδα εἶναι σαρκικά
καὶ τίποτις ἄλλο. Ἰσως φιλιούνται κ' οἱ ψυχές, μὰ
δὲν τὸ βλέπει κανεὶς φανερά· ἂν εἶναι καμιά ψυ-
χοῦλα μέσα σὰρτῆς τίς εἰκόνες, εἶναι τόσο μικρά,
πού μοιάζει ἄν ἀχνός· χάνεται, δίχως νὰ τὸ
νοιώσῃς.

Μουσεῖο τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, χάλκινα,
ἀρ. 1120· ἕνας μπρούντζινος καθρέφτης ἀπὸ τὴν Ἐ-
ρέτρια (Διόνυσος καὶ Βάκχη· ἢ Βάκχη ἀκκούμενη)
τὸ θύρο της στὸ βράχο καὶ πᾶει νὰ φιλήσῃ τὸ στόμα
τὸ Διόνυσο πού εἶναι ξαπλωμένος καὶ τὴν προσμύ-
νει· πηλίνα, ἀρ. 1278, πηλίνια ἀγαλματάκι Μυ-
ρίνης (ἢ κόρη χαδέθει τὸ μάγουλο τοῦ ἐρῆβου,
πρὸβλ. Ἀπολλ. Ῥοδ. 3, 149 ἐπειρῶσασα παρσιᾶς
κῦσσε ποτισχομένη καὶ Sittl, Geb, σελ. 40, σ. 4·
βαστᾷ μάλιστα τὸ πιγούνη του).—Recueil de gra-
vures d'après les vases antiques, la plu-
part d'un travail grec, trouvés dans des
tombeaux du Royaume des Deux-Siciles,

Ὁ λαιμαργός

τ. I (Paris, 1803), πίν. 38 (πρόβλ. σελ. 4), τ. II (Paris, 1806), πίν. 13 (πρόβλ. σ. 3). — Peinture des vases antiques vulgairement appelés étrusques, τ. I (Paris, 1808), πίν. XXXVIII (πρόβλ. σελ. 78-79), πίν. LXV (πρόβλ. σελ. 118) κι ἄφτὸ σὰ λιγάκι πιὸ σεμνὸ ἀπὸ τὰ ἄλλα. τ. II (Paris 1810), πίν. XLIX (πρόβλ. τὴν ἐξήγησιν, Εἰσαγωγή, ἀρ. XLIX) εἶναι Διόνυσος καὶ *τιθήνη*), πίν. LXXVI (πρόβλ. Εἰσαγ., σελ. 120-121). — Monumenti inediti publicati dall' Instituto di corrispondenza archeologica, τ. I (Rome et Paris, 1829 - 1833), πίν. LVIIIA (μπρούτζινος καθρέφτης· κι ἄφτὸ τὸ φιλί σὰν πιὸ σεμνοῦτσικο· ἢ ἐργασία εἶναι λαμπρή· πρόβλ. Περιεχόμενα), τ. X (Roma, 1874 - 1878), πίν. XXXVII (φιλί στὸ στόμα· μὰ δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω καλὰ ἂν εἶναι δυὸ ἀγῶρια ποὺ φιλιούνται ἢ ἀγῶρι καὶ κορίτσι). — Real Museo borbonico, τ. XIV (Napoli, 1852), π. XXIX· πρόβλ. Die Vasensammlung des Museo Nazionale zu Neapel beschrieben von H. Heydemann, Berlin, 1872, π. XXII, ἀρ. 2614 (αὐτ. καὶ 2734, 3229). — Musée Royal de Naples. Peintures, bronzes et statues érotiques du Cabinet secret, Paris, 1857, πίν. XXXII σελ. 86· XLVI, σελ. 121· L, σελ. 131· LIV, σελ. 139. — Lenormant - de Witte, Élite des monuments céramographiques, τ. IV (Paris, 1861), π. XLI καὶ LXVIII, π. LXXXI (κοίταξε τὴν ἐξήγησιν). — Compte-rendu de la commission impériale archéologique pour l' année 1861. Atlas. Saint-Petersbourg, 1862, πίν. II (φιλί στὸ στόμα, rigente membro). — Die Vasen-Sammlung der kaiserlichen Ermitage. St Petersburg, 1869, πίν. XVI, ἀρ. 1794 (εἶδα μόνο τὴν περιγραφή· πρόβλ. κι ἀρ. 1922 (μὴτε ἄφτὸ δὲν εἶδα). — Πολλὰ ἀπ' ἄφτὰ rigente membro καὶ παρασταίνουν *εταῖρες*. Ἄλλος κατάλογος βραίσκεται στὸ *Essai sur les monuments grecs et romains relatifs au mythe de Psyché*, par Maxime Collignon, Paris, 1877, σελ. 391 κι ἀκόλουθες.

Βλέπετε πόσο προχωρήσαμε! Ἀπὸ τὸν Ὁμηρο φτάσαμε στὸν πρῶτο αἰῶνα μ. Χ. μὲ τοὺς Λατίνους ἐλεγειακοὺς, καὶ μὲ τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης ἐρχόμεστε καὶ πιὸ μπροστά. Κι ὡς τόσο τὸ φιλί ποὺ ζητοῦμε κοντέθει νὰ γίνῃ σὰν τὸ βοτάνι τῆς ἀγάπης, ποὺ δὲν τὸ βρίσκουμε πουθενά. Ποῦ νὰ εἶναι τὸ φιλί ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ ποὺ δὲ μοιάζει μὴτε μὲ τὸ φιλί τοῦ Ἀριστοφάνη μὴτε μὲ τοῦ Κατούλλου τὸ φιλί;

Σὰ σμιζοῦνε τὰ χεῖλη μας, σμιζανε κ' οἱ ψυχές μας.
(Μὴ γυρέθετε ποῦ γράφθηκε ἄφτὸς ὁ στίχος· τὸν κάμαμε μὲ τὸ Δροσίνη, — δηλαδή τὰ τρία τέταρτα ἐκείνος).

Τὸ φιλί ἄφτὸ νομίζει κανεὶς ἄξαφνα πῶς πρωτοφαινεται στὴ ρωμαϊκὴ ἀτοκρατορικὴ ἐποχὴ καὶ μάλιστα πολὺ πιὸ νωρίς. Στὴν ἑλληνικὴ Ἀνθολογία σῶζονται δυὸ ὠραῖα ἐπιγράμματα (Ἀνθ. Παλ. V, 78).

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φίλων, ἐπὶ χεῖλεσιν εἶχον·
Ἥλθε γὰρ ἡ τλήμων ὡς διαβησμένη.

Καὶ τὸ χαριτωμένο ἐπιγράμμα (Ἀνθ. Παλ. XII, 133, 3):

Ζεῦ πάτερ, ἄρα φίλημα τὸ νεκτάρειον Γανυμήδεος
Πίνεις, καὶ τότε σοὶ χεῖλεσιν οἶνοχοεῖ;
Καὶ γὰρ ἐγὼ τὸν καλὸν ἐν ἡθέοισι φίλησας
Ἀντίοχον, ψυχῆς ἡδὴ πέπωκα μέλι.

Τὸ πρῶτο τὰ ποδιδουνε στὸν Πλάτωνα· τὸ δεύτερο εἶναι τοῦ Μελεάγρου. Εἶναι καὶ τὰ δυὸ σὰν ἀτίμητα πολυδουλεμένα πετραῖδια. Μὰ ἄς τὰ φήσουμε καὶ τὰ δυὸ· τὸ ἕνα μιλεῖ γιὰ τὸν Ἀγάθωνα, γιὰ τὸν Ἀντίοχο τῆς ἄλλου.

Μὲ κάτι ἄλλα κείμενα ὁμοίως τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς ἴσως ἀλλάζει λιγάκι τὸ ζήτημα. Ὁ κ. Sittl, στὸ βιβλίον ποῦ σὰς εἶπα, ἔχει σὲ μιὰ σημείωση (σελ. 36, σημ. 5) δυὸ τρία ἀποσπάσματα, ποὺ σὰν τὰ βλέπει κανεὶς ξαφνίζεται καὶ λέει: «Μπά! μὴπως ἤξεραν καὶ κείνοι τὸ φιλί μας;». Ὁ Πετρῶνιος ἄξαφνα μιλεῖ γιὰ κάποια animarum mixtura (Sittl, αὐτ.). Ὁ Κλαυδιανὸς πάλαι γράφει πῶς μὲ τὰ χεῖλη σμιζοῦνε (:) κ' οἱ ψυχές, labris animam conciliantibus. Ὁ κ. Sittl ἀναφέρει καὶ τὸ πολὺ νόστιμο ἐκεῖνο ἀπόσπασμα τοῦ Ἀρισταίνετου «φιλήμασιν ἐπισυνάπτοντες τὰς ψυχάς» (αὐτ.).

Ναί! εἶναι πολὺ νόστιμο ἀπόσπασμα, μὰ εἶναι μόνο ἀπόσπασμα. Πρέπει κανεὶς νὰ διῆ σὲ τί μέρος βρίσκονται ἄφτὰ τὰ λόγια καὶ τί λέει ὅλο τὸ κείμενο. Ἔτσι μόνο βγαίνει τὸ νόημα. Τὰ ἀποσπάσματα μὰς γελοῦνε, γιατί δὲ βλέπει κανεὶς παστρικά τί εἶχε στὸ νοῦ του ὁ ποιητὴς προτοῦ πῆ τὴ λέξη ποὺ παίρνομε. Ἄμα παραβάλομε τὰ κείμενα, νοιώθουμε πῶς εἶχαν ἄλλα στὸ νοῦ τους. Τί νὰ σὰς πῶ: Δὲ γίνεται λόγος μόνο γιὰ φιλί. Τὸ φιλί παίζει δέφτερο ῥόλο· δὲν εἶναι, σὰ νὰ ποῦμε, πρῶτο πρόσωπο. Τὸ φιλί μοιάζει λιγάκι μὲ τὴν ψυχὴ, ἔχει φτερά· τὰ φιλιά ἄφτὰ δὲν εἶναι πολὺ φτερωτά καὶ σὰ νὰ σέρονονται λιγάκι πληγωμένα κατὰ γῆς. Ἀπὸ τὰ κείμενα νὰ κρίνετε. Ὁ Πετρῶνιος γράφει: (κ. CXXXII)

Ipsa corporis pulcritudine me ad se vocante trahebat ad venerem. jam pluribus osculis collisa labra crepitabant. jam implicitae manus omne genus amoris invennerant. jam alligata mutuo ambitu corpora animarum quoque mixturam fecerant. Ἄφτὸ τὸ quoque τὰ χαλάει ὅλα, μοιάζει σὰ νὰ θυμῆθηκε ὁ Πετρῶνιος τὴν ψυχὴ, ἀφροῦ πρῶτα ἄλλα συλλογίστηκε. Τὸ ἴδιο πρῶμα εἶναι καὶ τὸ δέφτερο ἀπόσπασμα τοῦ Πετρῶνιος (κ. LXXIX):

Qualis nox fuit illa, dii, deaeque!
Quam mollis torus! haesimus calentes,
Et transfudimus hinc et hinc labellis
Errantes animas. Valetae curae!

Valetae curae! Σὰ νᾶλεγε τὸ κάτω κάτω ὁ Πετρῶνιος· Ἐλθε νὰ τὸ ρίζουμε στὸ γλέντι. Γίνεται λόγος γιὰ χαρὰ περισσότερο παρὰ γι' ἀγάπη.

Πολὺ πιὸ ἄνοστος εἶναι ὁ ἐπιθαλάμιος τοῦ Κλαυδιανῶ. Ἀναφέρω μόνο δύο τρεῖς στίχους (Κλαυδ. XIV, 3):

Jam nuptae trepidat sollicitus pudor

κι ὁμοίως (αὐτ. 5):

Ne cessa, juvenis, cominus aggredi,
Impacata licet saeviat unguibus (!).

πρόβλ. καὶ στ. 12. Μόνο ὑστερα ἀπ' ἄφτὰ λέει καὶ τὸ
Et, labris animam conciliantibus,
Alternum rapiat somnus anhelitum (αὐτ. 28).

Συλλογιόματι τώρα μάλιστα ἂν τὸ νόημα τοῦ conciliantibus εἶναι ἀλήθεια ἐκεῖνο ποὺ νομίζει ὁ κ. Sittl. Ἐδῶ γίνεται ἀγῶνας· τὸ conciliantibus θὰ πῆ λοιπὸν πῶς τὸ φιλί ἡμερῶνει τῆς νύφης τὴν ψυχὴ. Ὁ Κλαυδιανὸς θέλει καὶ καλὰ νὰ βρῆ ὁ γαμπρὸς νικητῆς (αὐτ. 28):

Jum victor madido prosilias toro.

Ἐκεῖ ποῦ γίνεται τόσος ἀγῶνας, τόσο κακό, μού φαίνεται πῶς ἡ ψυχὴ, μάλιστα τῆς γυναίκας ἢ ψυχῆ, δὲν μπορεῖ νὰ χαρῆ τὰ πέραντο φιλί τῆς ἀγάπης. Ἴσως ὁμοίως ὁ Ἀρισταίνετος, ποὺ ζοῦσε στὰ τετροκόσια-πεντακόσια μετὰ Χριστό, ἴσως ἐκεῖνος, καὶ πρῶτος ἐκεῖνος, ἐννοίωσε καλύτερα τὸ δικὸ μας τὸ φιλί (B', 19').

«... φιλήμασιν ἐπισυνάπτοντες τὰς ψυχάς»
τοῦτο γὰρ φίλημα δύναται, καὶ τοῦτο ἔστιν ὁ βούλευται· σπεύδουσιν αἱ ψυχαι διὰ τῶν στομάτων πρὸς ἀλλήλας καὶ περὶ τὰ χεῖλη συναντώσι, καὶ μίξις αὐτῆ γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν.»

Ναί! εἶναι ὠραῖο, μὰ κι ἄφτὸ τὸ φιλί δὲ μού φτάνει. Γιατί; Γιατί δὲ σὰς διάβασα ὅλο τὸ κείμενο, ὅλη τὴν ἱστορίαν, καὶ μού φαίνεται ἴσια ἴσια πῶς ἂν κανεὶς θελήσῃ νὰ χαρακτηρίσῃ μ' ἕνα λόγο ἄφτὰ τὰ φιλιά, καὶ τὰ πιὸ ποιητικὰ ἀκόμη, σὰν τοῦ Ἀρισταίνετου, θὰ διῆ πῶς τέτοιο εἶναι τὸ γινώριμά τους, δηλαδή πῶς δὲν μπορεῖ νὰ διαβάσῃ ὅλη τὴ σελίδα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος καὶ νὰ βγάλῃ ὅλο τους τὸ νόημα μπροστά σὲ κυρίες.

Θὰ μὲ καταλάθετε ἀμέσως καὶ θὰ διῆτε τί θέλω νὰ πῶ. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ποῦ μιλοῦνε γιὰ τὸ φιλί καὶ μάλιστα μὲ πάθος μεγαλύτερο, μπορῶ πολὺ καλὰ νὰ σὰς τὰ διαβάσω, χωρὶς νὰ φέρω λέξη. Ἀπὸ μερικὰ ποῦ θὰ ποῦμε θὰ ἐννοήσετε τὴ διαφορὰ· ἄλλο εἶταν τὸ φιλί στὰ χρόνια τὰ παλιὰ κι ἄλλο εἶναι σήμερα. Φτάνει νὰ μιλήσουμε γιὰ φιλί τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦν τίποτις ἄλλο· τὰ εἶπαν ὅλα (Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσματων τῆς Ἡπειροῦ, ὑπὸ Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἀθήνα, 1880):

Ἐένε, μὲ γλυκοφίλησες, μού πῆρες ὅτι εἶχα (σελ. 181, ἀρ. 279, στ. 7).

Τὸ φιλί εἶναι ὅλη ἡ ἀγάπη, ὅλη ἡ ζωὴ· μὲ φίλησες, θὰ πῆ πῶς μού τᾶδωσες ὅλα. Καὶ ξέρετε τί δύναμη ἔχει τὸ φιλί: Δύναμη ποῦ ἄλλη δὲν εἶναι. Σενιτέθειται τὸ παιδί κι ἀπογαριετᾶ τὴ μάνα του ποῦ τοῦ λέει (Ἔστι, 1890. τ. Α', ἀρ. 10, σελ. 156):

Θυμήσου με, παιδάκι μου, κ' ἐμὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου,
Μὴ σὲ πλανέψ' ἢ ζενιτεῖται καὶ μὰς ἀλησμονήσης.

Τῆς τὸ τάζει. Τοῦ κάκου ὁμοίως!

Δώδεκα χρόνια πέρασαν καὶ δεκαπέντε μῆνες,
Καρὰθια δὲν τὸν εἶδανε, ναῦτες δὲν τὸν ξέρουν.
Πρῶτο φιλί ναστέναξε, δεύτερο τὸν πλανέει,
Τρίτο φιλί φαρμακερὸ, τὴ μάνα λησμονέει.

Κι ὁμοίως μ' ὅλη του τὴν πίκρα, σὰν τοῦ φίλιου τὴ γλύκα δὲν εἶναι! Πόσες φορές βλέπει κανεὶς τὴν ἱστορίαν δυὸ ἀγαπημένων ποὺ τοὺς χωρίζει ἡ μάβρη τύχη, μὰ ποῦ ἄφρὸ πεθάνουνε, γίνονται κυπαρίσσια (Ἄραβ. 267, 446, 89.)

Κι ὄντας φυσάει ὁ ἄνεμος τὰ γέρνει κι φιλιόνται.

Καὶ τότες τὰ δύστυχα (στ. 92),

Ποῦ δὲ φιλιούνται ζωντανὰ, φιλιούνται πεθαμμένα.

Τὸ φιλί εἶναι ἡ μόνη τους παρηγοριά. Εἶναι τὸ μεγάλο, τᾶγιό δῶρο τῆς ψυχῆς. Ὁ ἀγαπητικὸς προτιμᾶ νὰ χάσῃ τὴ ζωὴ του, παρὰ νὰ δώσῃ ἐκείνῃ ἄλλον τὸ φιλί της. Μιὰ κόρη γυρέθει τὸν ἀρράβωνιαστικὸ τῆς, ποῦ τὸν ἐπίασε, ὅπως λέει ὁ στίχος, ἢ φλόττα ἢ φραγκικὴ. Τρέχει ἡ κόρη καὶ βρῖσκει τὰ κάτεργα ποὺ τὸν ἔχουν καὶ δουλέθει. Τὸ παλληκάρι μου, λέει (Legrand, Recueil de chansons populaires grecques, Paris, 1874, σελ. 220, ἀρ. 101, στ. 15),

Χίλια σὰς δίδω νὰ τὸ δῶ, μύρια νὰ τοῦ μιλήσω
Κι ἂν εἶναι γιὰ ξαγορατμὸ, ἀμέτρητα σὰς δίδω.

Ἔνας νὰ φτῆς τότες τῆς κρένει (στ. 19):

Κόρη, ἂν δώσης τὸ φιλί, τὸν νέον σου τὸν δίδω.
Ἐκεῖν' ἀπελοῦθηκα· «Καὶ τὸ φιλί νὰ δώκω.»

Ὁ ἀγαπητικὸς τῆς τᾶκούσε (στ. 21),

Ἐκεῖνος κάπου τᾶκουσε, καποῦχε τὸ γροικήσει.
«Κόρη, κι ἂν δώσης τὸ φιλί, ἐμένα τί μὲ θέλεις;
Σύρε, κόρη μου, στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα!
Ὅταν ἴδῃς τὸν κόρακα νὰ γίνῃ περιστέρι,
Ὅταν ἴδῃς τὴ θάλασσα νὰ γένῃ περιβόλι,
Καὶ κάμποι γένουν τὰ βουνά, τότε νὰ καρτερῆς με.
Καὶ ἄντε στὸ καλὸ!»

Τὸ φιλί ποτὲ δὲ λησμονιέται· δὲ σβύνεται τὸ φιλί· λές κ' εἶναι σημάδι· ποῦ μεγαλώνει μαζὶ μας. Ὁ Κώστας παντρέφτηκε, πῆρε παππαδοπούλα. Τὴ νύφη, λέει τὸ τραγούδι: (Ἄραβ. 172, 261, 6),

Τὴ νύφη δὲν τὴ φίλησε, τὴν ἤρε φίλημένη.

Καὶ πῶς ἄφτὸ; Ὅταν εἶτανε *μικρούτσικη, δέκα χρονῶν κορίτσι*, λέει ἡ κόρη (στ. 8 κι ἀκ.),

Μ' ἔστειλαν στὸν πνεματικό νὰ μὲ ξεμολογήσῃ
Κ' ἔσκυψε καὶ μὲ φίλησε, καὶ μ' ἤρες φίλημένη.

Κι ἀλήθεια ἐρχεται τὸ φιλί τόσο βαθιὰ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά, ποῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸ κρύψουμε ὅσα χρόνια κι ἂν περάσουνε! Θαρροὺς πῶς κ' ἡ ψυχὴ ἔρεξε στὸ πρόσωπο καὶ γιὰ τοῦτο δὲν μπορεῖ νὰ μὴ φανῆ τὸ φίλημα, ὅπως δὲν μπορεῖ νὰ φανῆ πιά κ' ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ στὸ πρόσωπο τὰντρίκιον· μὲ τὴν ψυχὴ ἀλλάζε καὶ τὸ πρόσωπο. Ἔτσι καὶ τὸ κορίτσι ἀπὸ παιδί ποῦ εἶταν πρῶτα, ἄξαφνα σὰ νὰ μεγάλωσε μὲ τὸ φιλί, σὰ νὰ πρόβαλε στὰ μάτια τῆς ἡ καινούρια τῆς ἡ ψυχὴ. Ἔτσι δὲν μπορεῖ καὶ νὰ κρύφῃ τὸ φιλί. Ἄραβ. 158, 234, 8 κι ἀκ.

Τὸ γέρι σου τὸ παχουλὸ, τᾶππο καὶ τὸ δροστάτο,
Νὰ τῶχα γιὰ προσκέφαλο σ' ἕνα μαρμαροβούτι,
Νὰ σὲ χορτάσω φίλημα στὰ μάτια καὶ στὰ φρύδια.
Χαμῆλωσε τὸ φέσι σου καὶ σκέπασε τὰ φρύδια,
Νὰ μὴ φανοῦνε τὰ φιλιά, νὰ μὴ σὲ καταλάβουν.
Καὶ σὲ ζηλέψουν τὰ πουλιά, τῆς ἄνοιξης τᾶχόνα.

Βλέπετε τώρα; δὲν εἶναι μόνο φιλί, εἶναι ὅλη ἡ ποίηση τοῦ φίλιου, γιατί κ' ἡ φύση θὰ ζουλέψῃ τὸ φιλημένο τὸ κορίτσι. Μ' ἕνα φιλί γέμισε ὁ κόσμος (Legrand, Rec., 222, 102, στ. 11 κι ἀκ.)

Κόκκινα χεῖλη φίλησα, ἔθαψαν τὰ δικά μου,
Καὶ στὸ μαντήλι τῶσρα κ' ἔθαψε τὸ μαντήλι.
Καὶ στὸ ποτάμι τῆλ' ἄλλα κ' ἔθαψε τὸ ποτάμι.
Καὶ τὸ ποτάμι πότιζεν ὠραῖο περιβόλι.
Ποτίζει δέντρα καὶ μηλιές, ποτίζει δέντρα ἄφρατα.

Ὁ Δροσίνης μου λέει πῶς τὸ ποτάμι ἀπὸ τοῦ
κουκκινίζει, μοιάζει σὰ νὰ εἶναι κανένα σύμβολο ὠραῖο,
γιατί ὅλα βροδίζουμε μὲ τὴν ντροπὴ τῆς κόρης — κι
ἀλήθεια ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια καταλαβαίνει
κανεὶς τί σέβας ἔχουμε στὴ γυναῖκα, ἀπὸ ἓνα τῆς
φιλί φτάνει γιὰ νὰ τὴν πῆς ἄπιστη ἢ νὰ τὴν ἀγα-
πήσης ὅλη σου τὴ ζωὴ· καταλαβαίνει κανεὶς καὶ τί
σέβας ἔχουμε στὴν ἀγάπη. Δὲν εἶναι ἀπὸ πᾶν τὸ
παιχνιδιάρικο φιλί τοῦ Θεοκρίτου, δὲν εἶναι φιλί
ποῦ σήμερα τὰρπάζεις κι ἄβριο τὸ ξεγνώστου, φιλί γιὰ
νὰ περῶν ἢ ὦρα, *valete curae*, σὴν ποῦ λέει ὁ
Πατρῶνιος· εἶναι φιλί ποῦ τὸ θυμῶσαι μέρες καὶ
μέρες (Ἄραβ. 334, δίστ. 512).

Μελχροινὴν ἐφίλησα τ' Ἀβγούστου πρώτη μέρα.
Τὸ στόμα μου μουσικολοῦσε τριάντα μὲν ἡμέρα.

Καὶ πῶς νὰ μὴν τὸ θυμῶσαι ὁ φιλημένος τὸ φιλί,
ἀπὸ τῆς κόρης τὸ φιλί τοῦ ἔρχεται: σὴν οὐράνια
χάρη (Ἄραβ. 334, δίστ. 524).

Μὲ τὸ δικό σου τὸ φιλί στοὺς οὐρανοὺς πεγαίνω.
Μὲ τοὺς ἀγγέλους κάθουμαι καὶ πάλε καθεδαίνω.

Εἶναι ζωὴ καὶ θάνατος τὸ φιλί (Ἄραβ. 334,
δίστ. 527).

Μὲ φίλησε καὶ ἀρωστήσα, φίλειε με γιὰ νὰ γεινῶ.
Καὶ πάλε ματαφίλειε με, γιὰ νὰ μὴν ἀποθάνω.

Καὶ τὸ μικροῦτσικο τοῦτο τᾶπλό τραγούδι
(Ἄραβ. 368, δίστ. 1073).

Δός μου τὸ φιλί νὰ γεινῶ.
Τί θὰ πῶσω νὰ πεθάνω.

Ὁ Κάτουλλος καὶ κείνος λέει πῶς θὰ πεθάνῃ
ἢ τουλάχιστο πῶς τυραννιέται, δέρνεται καὶ ξα-
γρουπᾶ (Κατ. XXXII, 1 καὶ ἀκ.· πρὸβλ. XCIX, 1
καὶ ἀκ.)· μὰ δὲν πεθαίνει μόνο γιὰ ἓνα φιλί. Δὲν
ἔμαθε ἀκόμη πῶς ὅλη ἢ ἀγάπη εἶναι ἓνα φιλί καὶ
ποῦ σώνει ἓνα μόνο γιὰ νὰ μὴν πεθάνῃ, ἓνα μόνο
νὰ γυρέψῃ.

Ὁ ἄγνωστος καὶ χιλιόστομος ποιητὴς ποῦ χάρισε
στὴν Ἑλλάδα ὅλα τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔχει
μέσα του περισσότερη ποιητικὴ ἀπό τὸν Κάτουλλο
τὸν ἴδιο καὶ πολὺ περισσότερη ἀκόμη ἀπὸ τοὺς
γραμματισμένους σὴν τὸν Κλαυδιανό, γιατί καὶ ἀπὸ τὸ
εἶτανε σὰ χρόνια του ἓνα εἶδος δάσκαλος ποῦ κα-
θότανε κ' ἔγραφε στίχους μ' ἓνα σωρὸ δασκαλισμῶς
ζεσηκωμένους ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τῆς χρυσῆς
ἐποχῆς. Ὁ Κλαυδιανός, στὸν ἐπιθαλάμιό του,
λέει πῶς ὁ Ὁνώριος (Κλαυδ. XIV, 37), θέλει
δὲ θέλει ἢ κόρη, πρέπει νικητὴς νὰ μείνῃ (στ. 28).
Ποῦ νὰ βάλῃ τέτοια στὸ νοῦ του ὁ ποιητὴς μας ὁ
δημοτικός; Ὁ δημοτικός ποιητὴς γυρέβει τὸ φιλί,
τὸ ζητάει, τὸ διψάει, μὰ καὶ τὸ τρέμει καὶ τὸ φο-
βάται καὶ ἀνατριχιάζει· νοιώθει πῶς ἡ γὰρ εἶναι
τόση ποῦ ἴσως τὸν πεθάνῃ. Γυρέβει τὸ φιλί καὶ τὸ
τρέμει, γιατί μὲ τὸ φιλί τῆς θὰ γαρὴ τὴ μεγαλή-
τερη ἐφτυχία τῆς ζωῆς του καὶ δὲν πρέπει τίποτα
νὰ τοῦ τὴ χαλάσῃ, πρέπει ἐκείνη νὰ θέλῃ νὰ τοῦ
δώσῃ τὸ φιλί καὶ ὄχι νὰ τὸ πάρῃ μὲ τὴ βία, πρέπει
γιὰ νὰ σμίξουν οἱ δύο ψυχές, πρέπει στὴν ἴδια

στιγμὴ νάχουν τὴν ἴδια λαχτάρα, τὸν ἴδιο πόθο κ'
οἱ δύο τους, ἀπὸ ἢ φωτόπλαστη ὦρα τῆς ζωῆς
εἶναι ἢ ὦρα τοῦ φιλιού.

Τέτοια συλλογιέται ὁ ποιητὴς καὶ τὰ λέει μὲ
δύο λόγια (Ἄραβ. 350, δίστ. 791):

Τὸ χεῖλι σου εἶναι κόκκινο, ἀπὸ κρασί βυμμένο.
Νὰ τὸ φίλῃσω σκιάζουμαι, μεθῶ το καμμένο.

Ὁταν τὰ διαβάσουμε ἀπὸ τὰ τραγουδάκια,
νομίζουμε πῶς εἶναι συνηθισμένα πράματα καὶ δὲν
προσέχουμε σὰρτὰ ποῦ λέν· ὅταν ὅμως τὰ συγκρί-
νουμε μὲ τῆλ' ἄλλα ποῦ εἶδαμε, ὅταν τὸ κάμουμε ἱστο-
ρικό καὶ ψυχολογικὸ ζήτημα, τότες ἀλήθεια φαι-
νούνται πῶς εἶναι πρωτάκουστα λόγια.

Τὸ φιλί δὲν εἶναι κρίμα.
Εἶναι πρᾶμα φυσικό.

λέει μὴ παροιμία. Θὰ καταλάβετε ἐλπίζω τώρα
πῶς καὶ τὸ φιλί δὲν εἶναι τόσο φυσικό, πῶς ἔχει
καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία του. Εκείνο ποῦ σήμερα λέμε
φυσικό, χρειαστήκανε χρόνια καὶ χρόνια γιὰ νὰ τὸ
ποῦμε ἔτσι. Οἱ ἀρχαῖοι δὲν τὸ εἶχανε γιὰ πολὺ
πολὺ φυσικό τὸ φιλί, ἀπὸ μάλιστα ὁ Ὀμηρὸς μᾶτε
γνωρίζε τὸ φιλί στὸ στόμα. Τὸ βέβαιον εἶναι ποῦ
δὲν εἶχε γιὰ τοὺς ἀρχαίους, Ἕλληνες ἢ Ρωμαίους,
τὴ σημερινὴ σημασία. Δὲν ἔτρεμαν ἐκείνοι προτοῦ
νὰ φίλῃσουν. Ὁ τρόμος εἶναι ποίηση δική μας.

Τὴν ποίηση ὅμως ἀπὸ τὸν φιλιού τὴν πρωτο-
βλέπουμε ἀραγες στὰ δημοτικὰ τραγούδια: Ὅχι
βέβαια. Ἰσως ἔχω λάθος, μὰ θαρρῶ πῶς πρῶτος
ἀπ' ὅλους, πολὺ καλύτερα καὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους
καὶ ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, κατάλαβε τὸ φιλί
καὶ τὴν ποίηση τοῦ φιλιού ἓνας ποιητὴς ποῦ λέω
τόνομά του καὶ τρομάζω, ὁ Ντάντες. Ὁ πατέρας
τοῦ φιλιού ἐκείνος εἶναι. Ναί! πρώτη φορά, σὰ
χρόνια τὰ δικά του, τὸ φιλί στὸ στόμα ξανοίγει
σὰ λουλούδι ποῦ δὲν τὸ χαίρουνταν ὁ κόσμος ἀκό-
μη. Στὴν Κόλασή του, στὸ πέμπο χῶμα, ποῦ ἔχει
τὴν ἱστορία τῆς Φραντζέσκας καὶ τοῦ Πάβλου, βρι-
σκεται τὸ φιλί μας. Προσέξτε τώρα καλὰ τὸ φιλί
ἀπὸ κανέναν ὡς τότε δὲν τὸ νοιώσει σὴν τὸν Ντάν-
τες. Ἀπὸ τοὺς στίχους ποῦ θὰ σὰς διαβάσω γυνε-
ται πῶς σὸλη μας τὴ μελέτη, καὶ ὅλα ὅσα εἶπαμε
καὶ ὅλα ὅσα σὰς εἶπῃκα ἴσως παραξένια, τώρα ξε-
καθαρίζονται. Ἡ Φραντζέσκα μιλεῖ τοῦ Ντάντες
καὶ τοῦ λέει (Inf. V, στ. 142 καὶ ἀκ.):

Noi leggevamo un giorno per diletto
Di Lancilotto come amor lo strinse.
Solli eravamo e senza alcun sospetto.
Più fiato già gli occhi ci sospinse
Quella lettura e scolorocci il viso.
Ma solo un punto fù quel ch'ei vinse.
Quanto leggevamo il disianto riso
Esser bacciato da cotanto amante.
Questi, ch'è mai da me non fia diviso.
La bocca mi bacciò tutto tremante.

Τῶς μεταφρασμένο καλούτσικα ὁ κ. Βεργωτῆς
στὴν Ἑστία (1893, τ. Α', ἀρ. 22, σελ. 349-350).

Ἐτοῦτος, ποῦ ποτὲ ἀπὸ μὲ δὲ θαν' ἀποχωρήσῃ,
Θερμὰ μὴ γλυκοφίλησε ἄλοτρεμος τὸ στόμα.

Ὅχι! ὁ Ντάντες λέει μόνο

Μου φίλησε ἄλοτρεμος τὸ στόμα.

Καὶ τόσο φτάνει. Τὸ φιλί ὅμως ἀπὸ τὰχὲ μέσα
του ὅλα, ποίηση, ἀγάπη, πόθος, τρόμος, σεβασμὸς.
Τὴ λαχτάρα τοῦ φιλιού τὴ λέει ἐκείνο τὸ *tutto*
tremante, ποῦ εἶναι σὴν κόσμος καινούριος,
ἄλλος κόσμος. Καὶ μὴν ξεχνᾶτε πῶς ἴσια μὲ κείνη
τὴ στιγμὴ δὲν τῆς εἶχε πεί τίποτα ὁ Πάβλος τῆς
Φραντζέσκας. Μέσα στὴν καρδιά τους ἔκρυπταν
κ' οἱ δύο τοὺς γλυκοὺς στοχασμοὺς κι ὀλη τὴ φλόγα
τῆς ἀγάπης. Καὶ γιὰ νὰ μὰς δείξῃ ὁ ποιητὴς ἀκόμη
καλῆτερα πῶς ὕστερα ἀπὸ τέτοιο φιλί σώνονται
ὅλα, τί κάνει; Βάζει τὸν περιφρημὸ στίχο

Quel giorno più non vi leggemmo avante.
Καὶ μὲς πᾶν δὲ διαβάσαμε ἐκείνη τὴν ἡμέρα.

Θὰ εἶταν πολὺ φρόνιμο νάκαμε καὶ ἐγὼ σὴν τὴ
Φραντζέσκα καὶ τὸν Πάβλο καὶ νὰ μὴ διαβάσω σή-
μερα παραπάνω, γιατί δὲν πιστέβω νὰ βᾶσταζε
ποτὲ φιλί τόση ὦρα ὅσο τὸ δικό μας. Θυμηθῆτε
ὅμως τί λέει ὁ Λάρ Μπαίρον, πῶς ὅσο περισσότερο
βαστᾶ τὸ φιλί, τόση μεγαλύτερη εἶναι κ' ἡ ἀγάπη—
ἢ ἀγάπη τὸ λοιπὸν ποῦ σὰς ἔχω— καὶ δόστε μου
τὴν ἄδεια νὰ σὰς πῶ ἀκόμη μερικά λόγια.

Μιλεῖτε συχνὰ καὶ γράφετε συχνὰ γιὰ τὸν Ντάντες.
Μὴ φραντζέστε ὅμως, σὰς παρακαλῶ πολὺ, πῶς
τὸ μεγάλο κατόρθωμα τοῦ Ντάντες εἶναι ἢ γλῶσσα
ποῦ ἔγραψε. Ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα εἶτανε κατω-
μένη προτοῦ γράψῃ ὁ Ντάντες, καὶ ἀπὸ ἔγραψε,
ὅπως τὸ παρατήρησε πολὺ σωστὰ ὁ κ. Ροΐδης, στὰ
γίλια πεντακόσια ἀκόμη, γράφανε μὴ μισοῦσα
γλῶσσα ποῦ ἀνακάτωναν καὶ τᾶρα καὶ τὰ
νέκ—καθαρέθουσα καὶ δημοτικὴ. Τὸ μεγάλο κα-
τόρθωμα τοῦ Ντάντες εἶναι ἢ ποίησή του. Γι' ἀπὸ
σῆμωσε κ' ἐπανάσταση. Ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς τῆς
Ρώμης καὶ τῆς Ἀθήνας πρῶτος ἐκείνος φάνηκε
ποιητὴς, σὴν Ὀμηρὸς καινούριος μὲ δική μας ψυχὴ.

Ἐλπίζω καμιά μέρα καὶ στὴν Ἑλλάδα νὰ φα-
νοῦν τέτοιοι καὶ νὰ ξανοίξουν κόσμους καινού-
ριους. Μὰ μοῦ φαίνεται πῶς ἓνας καινούριος κόσμος
εἶναι ὁ λαός, εἶναι ἢ ψυχὴ τῆς Ρωμιοσύνης. Ἀπὸ
τὴν μελετᾶτε καὶ νομίζω πῶς κάτι θὰ βγῆ ἀπὸ τὴ
μελέτη. Κι ἀπὸ μιλοῦμε γιὰ τὸν Ντάντες, θαρρῶ
πῶς κ' ἢ δημοτικὴ ποίηση, ποῦ εἶναι σὴν ἀνώνυ-
μος Ντάντες, ἔχει κάπως τὴν ἴδια ἀξία καὶ κείνη,
γιατί καὶ σὰρτὴ μέσα, μάλιστα σὴν τὴ συγκρί-
νουμε μὲ τοὺς ἀρχαίους, φαίνονται χαράματα πρω-
τόφωτα.

Σὰς παρακαλῶ ὅμως νὰ μὴ λέτε καὶ νὰ μὴν πι-
στεύετε πῶς χρειάζεται Ντάντες γιὰ νὰ λυθῆ τὸ
γλωσσικὸ ζήτημα, γιατί δὲν εἶναι διόλου σωστό.
Στὴ Γαλλία, στὴν Ἰσπανία καὶ ἀλλοῦ εἶχαν τὸ ἴδιο
ζήτημα σὰ χρόνια τὰ παλιὰ. Λύθηκε ὅμως χωρὶς
νὰ φανῇ κανένας Ντάντες. Λύθηκε φυσικὰ, γιατί
ἔτσι τόρερε ὁ ἱστορικός νόμος, ἔτσι τὸ ἤθελε κ' ἢ
ὀρθὴ κρίση. Δὲν εἶναι ἀνάγκη καμιά νὰ παρουσια-
στοῦν ἄξια Ντάντηδες γιὰ νὰ κάμῃ κανεὶς ἓνα
πρᾶμα ποῦ εἶναι καὶ κοντὰ στὸ νοῦ, γιὰ νὰ γράψῃ
τὴν ἑθνικὴ γλῶσσα, ποῦ τὴ μιλεῖ καὶ τὴν ξέρε: ἢ
Ρωμιοσύνη ὅλη. Θὰ γράφῃ καὶ μὴ σὰς μέλι. Τοῦ
κάκου! Ἀπὸ τὸ θὰ γίνῃ καὶ νὰ μὴ θυμῶσαι ἢ νὰ μὴ
θυμοῦνται τὰ παιδιά σας ἢ καὶ τῶν παιδιῶ σας τὰ

παιδιά καὶ μάλιστα τὰ ἐγγόνια, γιατί μοῦ φαίνε-
ται πῶς θὰ ζήσω χρόνια πολλά, ὅσα ζήσῃ καὶ ἀπὸ τὸς
ὁ λαός· τὸ ζήτημα δὲ θὰ λυθῆ, εἶναι λυμένο· ἔτσι
τὸ θέλει ὁ φυσικός νόμος, ἔτσι τὸ θέλει ἢ τέχνη,
ἔτσι τὸ θέλει ἢ ἐπιστήμη, ἔτσι τὸ θέλει κ' ἢ ψυχὴ
μας.

Ἄντις τὸ λοιπὸν τώρα νὰ γυρέβετε Ντάντες—
μποροῦμε τάχα νὰ τὸν παραγγείλουμε πουθενά, νὰ
μὰς τονε στείλουνε σὲ καμιά κάσσα;— ἄντις νὰ
γυρέβετε Ντάντες, κάμτε μὴ ἀρχὴ. Τί ἀρχὴ; Ἀρ-
χίστε νὰ διαβάσετε ἐκείνους ποῦ ἔχετε, καὶ πρώτα
ἀπ' ὅλα τὰ δημοτικὰ τραγούδια· ἐκεῖ εἶναι ἢ μὰν-
να τοῦ νεροῦ· τὸ μεγαλύτερο καμᾶρι τῆς νεοε-
λληνικῆς φιλολογίας ἀπὸ τὰ εἶναι ἀπὸ εἶναι ποῦ
σὸλο τὸ κόσμος διαλαλήθηκα κ' ἔφεραν τόση δόξα
στὴν Ἑλλάδα· ἂν ὑπάρχει καὶ ἂν ὑπάρξῃ ποτὲς ἐλ-
ληνικὴ φιλολογία, ἀπὸ τῆς ἔδωσαν καὶ θὰ τῆς
δώσουν ὑπαρξὴ καὶ ζωὴ. Ἀπ' ἀπὸ τὰ βγῆκε καὶ ὁ
ἴδιος ὁ Σολωμός! Τί παραπονιέστε τὸ λοιπὸν πῶς
δὲν ἔχουμε Ντάντες, ἀπὸ ἔχουμε τὰ τραγούδια; Νὰ
διαβάσετε ὅμως καὶ τοὺς ἄλλους καὶ μάλιστα νὰ τοὺς
τιμᾶτε, καὶ δὲ σκιάζουμαι νὰ τὸ πῶ, νὰ τοὺς σέβαστε,
γιατί μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν ποιητὴ σὴν κόσμος δὲν
εἶναι κανένας. Ἡ ποίηση κ' ἢ τέχνη εἶναι τὰ μόνι-
τά τίποτα ἄλλο δὲν ἀξίζει. Μὴτε Ἑλλάδα θὰ εἶτανε
σήμερα, μὴτε δόξα θὰ εἶχε ὁ στρατός, μὴτε τιμὴ
θὰ εἶχαν οἱ πολιτικοί, μὴτε χρήματα καὶ ἀρτοὶ οἱ ἐμ-
πόροι, ἂν ὁ Παρθενώνας δὲν εἶχε γίνῃ στὰ χρόνια
τὰ παλιὰ καὶ ἂν ὁ Πλάτωνας δὲν εἶχε γράψῃ.

Γιὰ νὰ γίνουνε καὶ στὴν Ἑλλάδα ἄλλοι σὴν τὸν
Πλάτωνα, πρέπει νὰ βάζετε πολὺ ψηλὰ τὸν ποιητὴ
καὶ ὁποιο γράφῃ νὰ τὸν ἔχετε θεό, ὅπως ἔλεγε ὁ
Ὁβίδιος

Quotque aderant vates, rebar adesse deos.

Ἄρα ἔβλεπα ποιητὴ, νομίζω πῶς ἔβλεπα θεό.

Ἔτσι ψηλώνετε τὴν τέχνη, τῆς δίνετε θάρρος,
τὴν ἀνεβάζετε στὸ θρονί ποῦ τῆς ἀξίζει· νάνεβῃ, καθὼς
γίνεται ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ποῦ ὁ νοῦς βα-
σιλεύει. Γιὰ νὰ σὰς τιμᾶ ἢ τέχνη, πρέπει πρώτα εἶσαι
νὰ τὴν τιμᾶτε. Γιὰ νὰ ποχτήσετε μεγάλους, πρέπει
πρῶτα νὰ καταλάβετε τοὺς μικροὺς, καὶ ἔτσι νὰ συνηθί-
σετε οἱ ἴδιοι λίγο λίγο καὶ τὴν τέχνη. Βάζουμε στοί-
χημα ἓνα φιλί πῶς δὲν ξέρετε καλὰ καλὰ οὔτε τὰ
νόματα ἐκείνων ποῦ γράφουν σήμερα; Θέλετε
Ντάντες. Μὰ δὲ θᾶξίζε νὰ ἔχατε καὶ κανένα μικρότερο
—γιατί ποῦ ξαναφάνηκα Πλάτωνας καὶ Ντάντες;
Ἄν ἄξια σὰς ἔλεγα πῶς ἔχετε ἓνα Τουργκέ-
νιερ, θὰ τὸ πιστεύατε; Κι ὅμως ἔχετε. Ὅπως
στὴν ψυχὴ τοῦ Τουργκένιερ εἶναι ὅλη ἢ Ρουσία
μέσα, ἔτσι καὶ τοῦ Ἀργύρη μου τοῦ Ἑρταλιώτη
τίποτα δὲν τοῦ λείπει, γλῶσσα, ποίηση, ψυχολο-
γία, βωμιοσύνη. Κι ὡς τόσο τί θὰ γίνῃ; Θὰ τονε
μάθουνε στὴν Ἑβρώπη, ἴσως προτοῦ μάθετε τὸ-
νομά του. Βάζουμε στοίχημα ἓνα ἄλλο φιλί;

Κανεὶς βλέπω δὲν ἀπαντᾷ στὸ στοίχημά μου.
Φωνὴ βιδῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Κι ὅμως ἀλήθεια,
ἴσως ἀπὸ τὰ ποῦ λέω τὰ λέω πρώτα πρώτα γιὰ
τις κυρίες. Πρέπει νὰ διαβάσουν. Ὅπου γρά-
φεικαν ἔργα μεγάλα, γράφεικαν τὰ περισσότερα
γιὰ νὰ διαβαστοῦν ἀπὸ μὴ γυναῖκα. Ὁ Γκιέτες

— Όχι δὰ ὁ Γοῖθιος, ὅπως τὸν εἶπε κάποιος — σὰν ἐγράφε, εἶχε στὸ νοῦ του γυναῖκα. Καί ποῖονα νὰ πρωτοποῦμε; Φαίνεται πῶς κι ὁ ποιητὴς θέλει τὸ φιλί. Μὰ κοντὰ σὰροτὸ θέλει καὶ τὸ φιλί τῆς δόξας, ποῦ τὸ ἓνα καὶ τῆλο τοῦ τὸ γαρίζει ἡ γυναῖκα, γιὰτὶ ἐργεταὶ μιὰ ὠρα ποῦ νοιώθει μέσα του ὁ ποιητὴς τὸν πόθο τῆς ἀγάπης, τὴν ἀνάγκη τῆς νίκης. Καὶ τί δὲν ἔκανε καὶ τί δὲν μπορεῖ νὰ κάνῃ τὸ φιλί; Καὶ τὸ μεγαλύτερο του κατόρθωμα θὰ εἶταν — τί νίκη μεγάλη, τί μεγάλη ἀγάπη! — ἂν μποροῦσε ὁλος ὁ κόσμος στὴν Ἑλλάδα νὰ φιληθῆ με τὸ δημοτικὸ, τὸ ἐθνικὸ φιλί.

ΨΥΧΑΡΗΣ

Ο ΜΠΑΡΜΠΑ ΜΙΧΑΣ

Πολλές σημάιες ἦταν στὴ γειτονιά τὴν ἀπάνου ποῦ σύχναζε ὁ μπάρμπα Μίχας. Κολλημένες στῆς ἄκρες τῶν καλαμιῶν, ἄλλες βαθειές κοκκινες, ἄλλες ἀνοιγτές καὶ κάπου κάπου καμμιὰ ἄσπρη, κρέμονταν ἀπάνου σὲ κάθε πόρτα μικροῦ μαγαζιοῦ τῆ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη μεριά κ' ἔρταναν ὡς τὴ μέση τοῦ στενοῦ δρόμου. Εἶτε τῆς τάραζε ὁ ἀνεμος με τὸ φύσημα, εἶτε τῆς ἄφηνε νὰ κρέμωνται χωρὶς ὀλό- τελα νὰ σειῶνται, αὐτὲς πάντα με τὰ γλυκὰ τους χρώματα, ποῦ χτύπαγαν ἀπὸ μακριὰ στὰ μάτια, ἐκράζαν κάθε ἀριόν διαβάτη ποῦ τύχαινε καὶ κάθε κρασοπατέρα, θυμώντας ἄλλα χρώματα πλεῖο πο- θητὰ καὶ νόστιμα ἀπ' τὰ δικὰ τους.

Ὅλα τὰ χρώματα ἄρεγαν στὸν μπάρμπα Μίχα, καὶ καμμιὰ χαμηλὴν πόρτα, ποῦ κεινὰ εἰδειγναν, δὲν ἀρνιῶνταν, μὰ πλεῖο πολὺ ἄρεγε σ' αὐτὸν ἐκεῖνο τὸ βαθύ τῆς μεσανῆς σημάιαις, ποῦ ἦταν τόσο γλυκὸ καὶ θύμαγε τὸ ταῖρι του τὸ γλυκώτερο, ποῦ ἦταν παραμέσα. Σ' αὐτὸ ἔρριχνε ὅλη τὴν τρυφερὴν ἀγά- πη του κι ὅλες τῆς πεντάρες καὶ τῆς δεκάρες του σ' αὐτὸ ἔφερνε τάμα ὁ μπάρμπα Μίχας. Ὅποτε κι ἂν τὸν ἔγανες, ὅποτε κι ἂν τὸν γύρευες, ἐκεῖ πάντα τὸν εὔρισκας χωρὶς ἄλλο, στοῦ γέρο Θανάση τοῦ φίλου του τὴν ταβέρνα. Εἶχε τώρα ἀρκετὸν καιρὸ ποῦ τῷρριζε βαριά κοντὰ του, ἀπὸ τότε ποῦ ἀνοῖξε τὸ νιὸ γιοματάρη του, τὸ καλὸ, ὁ γέρο Θανάσης. Κ' εἶχαν ἀγάπη πιᾶση σφιχτότερη ἀπὸ πρῶτα οἱ δυὸ γέροντοι, πόλπιζαν πῶς θὰ κρατηθῆ καὶ πέρα ἀπ' τὸ βαρέλι καὶ δὲ θὰ σωθῆ μαζί του.

Ἦταν κ' οἱ δυὸ καλόκαρδοι κ' ἐμοιαζαν στὸ σύστημα καὶ στοῦ κρασιοῦ τὴν ἀγάπη. Ὁ γέρο Θανάσης, σ' ἄλλα κοντὰ, ἦταν καλόπιστος στὸ κέρασμα καὶ στὴν πληρωμὴ δὲν ἦταν στενός τόσο, κι ἂν ποῦλαγε κρασί ξένο. Ἀλλὰ κι ὁ μπάρμπα Μίχας ἦταν στὰ μὴνὰ καὶ στὰ διπλὰ δεκάρικὰ του ἐλεύθερος καὶ τὸν γύρευε κάθε ταβερνιάρης, ποῦθελε διάφορο ἀπ' τὸ πούλημα κι ἀπ' τὸ πιόμα νάχη. Ἐπειτα καὶ στὴν πληρωμὴ αὐτὸς ἦταν περήφανος κι ἀριά καὶ ποῦ, στὸ μῆνα καὶ στοὺς δυὸ μῆνες, ἐπαίρνε τὴν προσβολὴ νὰ τὸν διαβάζουν στὸ βαρέλι.

Τόσον καιρὸν, ἀπ' τὸ πρῶτο ἀνοίγμα ὡς τὰ τώρα, μοναχὰ γιὰ λίγες δεκάρες ἦταν ὁ Μπάρμπα Μίχας ἐκεῖ γραμμένος, κι αὐτὲς τῆς εἶχε βάρος πῶς ἄργησε

λίγο νὰ τῆς δώση. Τὸν εἶχε πιᾶση μιὰ κακὴ ἀνα- παραδιά καὶ κοντὰ σ' αὐτὸ δὲν παράπινε κιόλα στὰ τελευταῖα. Κι ἄξικρα ἔνκ πρῶι τὸν ἔχασεν ἀπ' τὴν ταβέρνα του ὁ γέρο Θανάσης. Καρτέρεσε νάρθῃ ὡς τὸ γιόμα, καρτέρεσε καὶ τ' ἀπόγιομα, μὰ δὲν πρόβαλε καθόλου. Ὁ νοῦς του δὲν πῆγε σ' ἄλλο τίποτα τοῦ γέρο Θανάση, οὐδὲ σ' ἀρρώστια, παρὰ γλήγορα πέταξε σὲ κανένα νιὸ ἀνοίγμα, σὲ κανέν' ἄλλο καλὸ χαιρέτημα τοῦ μπάρμπα Μίχα. Τέτοια μόνη ἀρρομὴ ἦταν ἄξια καὶ κείνον νὰ κάμῃ ἄφαν- τον κι αὐτὸν νὰ τὸν φωτίση.

Σηκώθηκε τ' ἀποβραδύ καὶ πῆγε γυρεύοντας καὶ τὸν ἦρε στὴν κάτω γειτονιά, χωμμένοι σ' ἓνα στενὸ ὑπόγειο, παράμερα, στὴν ἄλλη ἄκρη. Τὸν εἶχαν κράξῃ νὰ βρεθῆ τάχῃ σ' ἓνα ἀνοίγμα, νὰ δώση γνώμη καὶ γιὰ τὸ καλὸ ποδαρικὸ πρῶτος νὰ χαι- ρετήση. Κι αὐτὸς σὰν ἦρε τὸ χαιρέτημα καλὸ, εἰσινε πλεῖοτερο νὰ τὸ εὐκηθῆ καὶ καλὰ νὰ τὸ γνω- ρίσῃ. Κι ἀστόγησε στὴ νιὰν ἀγάπη, τὴν ἄλικη, τὴν παλιά τὴ μαύρη καὶ πρόδωσε τὸν κακομοῖρη τὸ γέρο Θανάτη.

Τούρθε θυμὸς αὐτοῦ, σὰν τὸν εἶδε, κ' ἐνοίωσε τὴν ἀπιστην ἀλλαγὴ καὶ τὴν προδοσίαν του. Θυμή- θηκε τῆς δεκάρες ποῦ τοῦ χρώσταγε ὁ μπάρμπα Μίχας, καὶ θέλησε ὅχι τόσο νὰ τῆς ζητήση, ὅσο γύρεψε ἀρρομὴ νὰ τὸν πειράξῃ. Κατέθηκε λίγα σκα- λιὰ κάτω καὶ βάνοντας τὰ χέρια στὴ μέση, καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι, τοῦ ρώναζε τάχῃ με ροβέρα:

— Καλὰ, κύρ Μίχα, τὰ λιανὰ δὲν τάφερες, κατὰ πάνου δὲ φάνηκες, τὸ βαρέλι πῆρε κι ἀδείαζει κι ὁ νοικοκύρης θέλει τὸν παρᾶ του.

Κ' ἔφυγε χωρὶς νὰ εἰπῇ τίποτ' ἄλλο. Τὰ λόγια του φάνηκαν στοὺς ἄλλους, πῶτυχαν ἐκεῖ, παρά- ξενα καὶ γέλασαν, ἄλλὰ τοῦ μπάρμπα Μίχα τοῦ φάνηκε κακὸ αὐτὸ τὸ πρᾶμα. Ἄκουε ἐκεῖ γιὰ λίγες παλιοδεκάρες νάρθῃ, σὲ τὸσους ἄλλους μπροστὰ, νὰ τὸν ρωνάζῃ καὶ νὰ τοῦ τὸ χτυπήση στὸ πρόσωπό του. Κ' οἱ ἄλλοι σὰν τὸν εἶδαν πῶς τὸ πῆρε στὰ σπουδαῖα ὁ μπάρμπα Μίχας, γέλασαν πλεῖο πολὺ ἀκόμα. Κι αὐτὸς τότε στὸ πείσμα του εἶπε πῶς τί- ποτα δὲν τοῦ δίνει νὰ ἰδῆ τί θὰ τοῦ κάμῃ.

Ἐφτασε τ' ἄλλο βράδυ κι ὁ παλιὸς ὁ φίλος νὰ τὸς πάλε πρόβαλε στὴ σκάλα. Κατέθηκε λίγο παρακά- του καὶ βάνοντας τὰ χέρια στὴ μέση καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι τοῦ λέει:

— Καλὰ, κύρ Μίχα, τὰ λιανὰ δὲν τάφερες, κατὰ πάνου δὲ φάνηκες, τὸ βαρέλι πῆρε κι ἀδεία- ζε κι ὁ νοικοκύρης θέλει τὸν παρᾶ του.

Σὰν τ' ἄκουσε πάλε αὐτὰ, μάνιωσε στὰ καλὰ ὁ μπάρμπα Μίχας καὶ τοῦ ρώναζε κοντὰ πῶς δὲν τοῦ τὰ δίνει, κι ἄς κάμῃ ὅ,τι τοῦ περάση ἀπ' τὸ χέρι του νὰ τὰ πάρῃ. Κάθησαν στὰ γέλοια σὰν τὰ ξανάκουσαν αὐτὰ τὰ λόγια οἱ ἄλλοι, κι ὁ μπάρμπα Μίχας τότε βρόντησε τὸ χέρι του κ' εἶπε πῶς δὲν τὰ δίνει, νὰ πηδῆσῃ. Καὶ τὸ πρῶι γιὰ νὰ τοῦ δείξῃ αὐτὸς ποῖός εἶναι, διαβῆκε ἀπ' τὴν ταβέρνα τοῦ γέρο Θανάση περήφανος κι ἀργός. Βγήκε στὴν πόρτα ἐκεῖνος κι ἄργησε πάλε μ' ἓνα χαμὸγελο, ἡσυχὰ καὶ τραγουδιστὰ νὰ τοῦ λέη:

— Καλὰ, κύρ Μίχα, τὰ λιανὰ δὲν τάφερες,

κατὰ πάνου δὲ φάνηκες, τὸ βαρέλι πῆρε κι ἀδείαζει κι ὁ νοικοκύρης θέλει τὸν παρᾶ του.

Ἀναφε ὁ μπάρμπα Μίχας, σὰν τ' ἄκουσε πάλε αὐτὰ τὰ καταραμένα λόγια. Πῆγε κοντὰ του κ' ἐτοιμος ἦταν νὰ τὸν βροῖσῃ, μὰ ὁ πολὺς θυμὸς τὸν γύρισε στὸ παράπονο καὶ χωρὶς λόγο νὰ βγάλλῃ, ἔχωσε τὸ χέρι του καὶ τράβηξε τῆς τέσσερες δεκά- ρες ἀπ' τὴ βαθειὰ τσέπη, τῆς ἔδωσε γλήγορα στὸ γέρο Θανάση κ' ἔφυγε κρούοντας τὴν ταραχὴ ποῦ τὸν ἐπίασε κ' ἦταν ἐτοιμος νὰ κλάψῃ.

Ἀπὸ τότε ἐπαψε κι ὁ γέρο Θανάσης νὰ τὸν πει- ράζῃ, μὰ ὁ λόγος του παράμινε καὶ συχνὰ τὰ παι- διὰ φωνάζουν τοῦ μπάρμπα Μίχα στοὺς δρόμους καὶ τὸν θυμώνουν. Κι αὐτὸς τὴ μόνη ἐκδίκηση καὶ τιμωρία ποῦ κάνει στὸ γέρο Θανάση εἶναι νὰ περ- νάχῃ συχνὰ ἀπ' τὴν ταβέρνα του μεθυσμένος καὶ μ' αὐτὸ νὰ τὸν σιάξῃ.

ΓΙΑΝΝΟΣ ΕΠΑΧΤΙΤΗΣ

ΔΥΟ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

Μῦθος

Ἐνα ἀμάξι ἀρχοντικὸ, βασιλικὸ, με ἄλογα δικλεγτά, ἄξετιμητα, σαίτες στὸ τρέξιμό τους καὶ ἄγρια, μ' ἓνα ἀμαξά ἀσημοστόλιστον, καμαρωμένον, εὐγενικόν (.) περι- μένει ἀκίνητο κάτω ἀπὸ ἓνα ψηλὸ ἀρχοντικὸ σπίτι. Κάποιον περιμένει, κ' αὐτὸς βέβαια δὲν θὰ ἦνε φτω- γός, θὰ ἦνε κάποιος πλούσιος, ταλαρᾶς, ποῦ ἔχει πολλὰ ἀμάξια, σπῖτια, περιβόλια, δούλους, ξεφαντώματα κ' ὅτι ἄλλο ζητήση καὶ ποθήση ἡ καρδιά καὶ ἡ ὄρεξι του. Οἱ δικδάτες ὀλόγουρα ἀπὸ τ' ἀμάξι κάθονται καὶ χά- κουν πῶτε τὸν καμαρωμένον ἀμαξᾶ καὶ πῶτε τ' ἄλογα ποῦ χτυποῦν με λύσσα τὴ γῆ γεμάτα ἄρρους στὸ στόμα περιμένοντας τὸν ἀρρεντικὸ τους ἢ τὴν κυρά τους. Στὴ θύρα τοῦ παλατιοῦ, σὰν ἦλιος στὴν ἀνατολὴ του ἐφά- νηκε μιὰ ἔμορφη γυναῖκα γεμάτη στολίδια, με μετα- ξωτὰ πολύτιμα φορέματα. Ὁ ἀμαξᾶς τὴν προσκυνάει ὡς τὴ γῆ κ' ἀνοίγει τὴ θύρα τ' ἀμαξιοῦ γιὰ ν' ἀνεβῆ πεταχτή, πεταχτή ἢ κυρά του. Ἐνας φτωγός, κακο- μοῖρης με παλιὰ καὶ ξεσχισμένα φορέματα, μισόστραβος ἀπὸ τὴ μεγάλη δυστυχία καὶ στέρσι καὶ ποῦ ἦταν πολλὰς ὡρες καθισμένος στὰ πεζούλια τοῦ ἀρχοντι- κοῦ, με ἄγιες εὐχὰς τὴν ζυγώνει, ἀπλώνει τὸ χέρι καὶ τῆς ζητάει... Ἐλεημοσύνη. Ὁ ἀμαξᾶς με ἄγριο μάτι τὸν διώχνει ἀλύπητα σὰν σκύλο καὶ ἡ ἔμορφη κυρά, ποῦ μονάχα με τὸ φόρεμά τῆς μποροῦσε νὰ θρέψῃ χιλίους φτωγούς, οὔτε τὴ ματιά τῆς ἔρριξε γιὰ νὰ τὸν δῃ. Τ' ἀμάξι ἔφυγε σὰν ἀστραπὴ με τὰ περή- ρανα ἄτια του κ' ἐχάθηκε...

Ἐνας δικδάτης γεμάτος θαυμασμὸ εἶπε «τί ἔμορφη γυναῖκα, τί ἀγγέλος, τί πλούσια, τί στολίδια» κ' ἓνας ἄλλος «τί κακὴ καρδιά, τί ἀσπλαχνη, κρίμα στὴν ἔμορ- ράδα τῆς» καὶ συλλογισμένος ἐτράβηξε τὸν ἄλλο δρόμο.

Ἐτσι στὸν κόσμον εἶνε ἄνθρωποι ποῦ ἐξετάζουν τὸν ἐξωτερικὸ στολισμὸ τοῦ καθενὸς καὶ ὅχι τὸν ἐσω- τηρικόν, τὴν καρδιά. Ποῖός ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δύο πη- γάνει σὲ καλῆτερο δρόμο αὐτὸς καθεῖς μπορεῖ νὰ κατα- λάβῃ.

Κέρκυρα.

ΗΛ. Α. ΣΤΑΥΡΟΣ

ἈΝΑ ΤΟ ἈΣΤΥ

Πρὶν τραπῆ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ χιονῶδες ὁ ἀθηναϊκὸς καιρός, εἶχαμεν μιὰν ἐβδομάδα ὠραῖαν, γλυκυτάτων ἡμερῶν. Ἡ ὠραιότερα ἔτυχεν ἡ παρελθούσα τετάρτη, κατὰ τὴν ὅποιαν ἤνοιγε μετὰ πομπῆς τὰς πύλας τῆς ἡ Βουλή. Ὡς θέαμα ἡ ἐναρξὶς ἐκείνη ἤτο ἐκ τῶν σπανίων. Αἱ γαλαναὶ σημάιαι ἐκυμάτιζον φαιδρῶς κάτωθεν τοῦ λαμπροῦ γαλανοῦ οὐρανοῦ καὶ ἄνωθεν τοῦ μελανοῦ πλήθους τοῦ περιβάλλοντος τὸ ἐορτάζον μέγαρον. Ὁ ἥλιος ἀντενακλάτο ἐπὶ πληθῆος ἐπιφανειῶν στιλπνῶν, ποικιλοχρῶν καὶ ἐθάμβωνε με τὰ ἰδιότροπά του φω- τεινὰ παιγνίδια. Ἐλαμπον τὰ χρυσὰ κοσμήματα τῶν ἀξιωματικῶν, τὰ ἀρεινάλκινα ὄργανα τῶν μουσικῶν, αἱ λαφαί πλευραὶ τῶν ἀμαξῶν, τὰ ὑψηλὰ κυλινδρῖκα κα- πέλα. Καὶ ἐκινῶντο, καὶ συναντῶντο, καὶ ἐχωρίζοντο καὶ ἐχάνοντο καὶ ἐδιώκοντο αἱ ποικίλαι αὐταὶ ἀντανα- κλάσεις, αἱ ζωποιοῦσαι τὴν εἰκὼνα τῆς συγκεντρώ- σεως, τὴν ὅποιαν προσέβλεπεν ἀφ' ὕψηλοῦ εἰς ὄρθαλ- μὸς μέγας καὶ ἠλίθιος, ὁ λευκὸς ἠλεκτρικὸς λαμπτήρ ὁ ἀνηρτημένος εἰς τὴν εἴσοδον. Τὸ σύνολον ἐστιζον ζωηρῶς τὰ ἄφωνα ἔρουθρὰ λοφία, τὰ προσδιδόντα τὴν ἰδιαιτέραν φυσιογνωμίαν εἰς πᾶσαν ἐπίσημον τελετὴν. Αἱ γυμναὶ ξιφολόγηται, αἱ ἐλκούσαι μετὰ πάθους τὰς ἠλικίας ἀκτίνας, ἀπετέλουν φανταστικὸν κυγκλῖδωμα ὑπεράνω τοῦ πλήθους. Ὅταν ὑπὸ τὸν κράτον τῶν τη- λεβόλων καὶ τῶν μουσικῶν, ἦλθεν ὁ βασιλεὺς ἐν με- γάλῃ περιχρῶσῃ στολῇ καὶ ἀνήλθε μετὰ τοῦ ἐπιτε- λείου του τὴν ἐξωτερικὴν κλίμακα, καὶ τὸν ἠκολού- θησεν ὀρθητικῶς κινήθην ὀπισθεν τῶν ἀξιωματικῶν τὸ σμήνος, ὁ ροὺς ἐκεῖνος τῶν λοφίων καὶ τῶν σειρητιῶν, ἡ εἴσοδος παρεῖχεν ὅσιν φαντασμαγορικὴν. Μετ' ὀλίγον ἡ μαγεῖα ὅλη εἰσέρρουσεν εἰς τὴν αἴθυσαν. Ὁ Βασι- λεὺς ἐπὶ χρυσοῦ θρόνου ἀπήγγειλε διὰ τῆς βροντῶδες του φωνῆς τὸν ἐνερκτικόν, περιέβρων τοὺς ἀστραπη- δόλους τοῦ ὀρθαλοῦς ἀπὸ τῶν θεωρείων, με τὸ σύμ- φυρμα ἐκεῖνο τῶν ἀσημοτήτων καὶ τῶν ἐπιστημοτήτων, ὁμοιομόρφως πλαισιούμενον, μέχρι τῶν κάτω πτερύ- γων, ὅπου τὰ ἐδώλια τῶν βουλευτῶν κατεῖχον κυρίαί ὠραὶαι καὶ λαμπροφορεμένα. Καὶ ὁ ἥλιος ὁ ζηλότυ-πος, μὴ ἀρκοῦμενος εἰς τὴν ἐλευθεράν ἀπόδρασιν τοῦ ἔξω, ἐστελλε καὶ ἐδῶ ὀλίγας του ἀκτίνας λαθραίας, ζωογονούσας διὰ τοῦ φιλήματος, ὅλας τὰς στιλβηδόνας, τὰς ὅποιαις συνήντων εἰς τὴν γραμμὴν τῶν.

+

Ἀλλ' ἐκτός τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης εὐνοίας τοῦ ἡλίου, ἄλλο τι δὲν ἀπέπνευε χαρὰν καὶ φαιδρότητα. Ὅ,τι ἐχαρακτήριζε τὴν ἐρετινὴν ἐναρξίν καὶ τὴν ἀμέσως παρακολουθήσαν πολιτικὴν κρίσιν ἤτο ἡ ψυ- χροτήτης, ἡ κατηφῆς ἐκείνη ἀδιαφορία, ἡ ὅποια κατα- λαμβάνει τοὺς Ἀθηναίους, ὅταν αἱ περιστάσεις δὲν ἐπι- τρέπουν, δὲν ἐμπνέουν χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμὸν. Καὶ εἶνε θανατὰ πρᾶγματι αἱ περιστάσεις!... Καὶ αὐτοὶ οἱ νικῆσαντες δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐορτάσουν τὴν νίκην,

παρά δειλά-δειλά. Ἐλείψαν αἱ ἐπαγγελίαι ἐκεῖναι καὶ αἱ ἐλπίδες, ἔλειψεν ἡ ἔρξις τῶν δημοσκοπικῶν ἐκείνων στόμων, οἱ ὅποιοι εἰς τοιαύτας ἀνωμάλους ἡμέρας παραφέρουν καὶ ἐνθουσιάζουν τὸν λαόν. Ὀλίγοι ζητωκραυγαί, ὀλίγοι λόγοι, καμμία διαδήλωσις, τίποτε τὸ πικρηγορικόν. Ἡ ἀνησυχία διὰ τὸ μέλλον κρατεῖ ἀκόμη τὰ στήθη ὄλων. Ἡ ψηφοφορία τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, ἡ ἀναδιβάσακα ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὸν κύριον Τρικοῦπην, δὲν θεωρεῖται τι ὀριστικὸν καὶ μόνιμον. Φοβοῦνται ἀκόμη μεταβολὰς καὶ μεταβολὰς ἀπροόπτους.

Τὴν παρελθούσαν Παρασκειυὴν ἐγένετο ἡ ἔναρξις τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ Πα ρ ν α σ σ ο ῦ. Ὁ κ. Σπυριδὼν Λάμπρος ἀνέγνωσε τὴν περὶ τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζούντος Κομνηνοῦ ὄρασιτάτην καὶ πρωτότυπον, ἐπὶ τῇ βάσει νέων ὄλων πηγῶν, μελέτην του. Τὸ ἀκροατήριον, ἐκ φοιτητῶν κυρίως, κυριῶν καὶ λογίων, τὸ ὅποιον κατέκλυσε τὴν αἴθουσαν καὶ ἐπλήρωσε τὸν ἐξώστην, ἤκουσε μετὰ θρησκευτικῆς σιγῆς τὴν ἔντονον καὶ γλαφυρὰν ὁμιλίαν τοῦ κ. Λάμπρου καὶ ἐξεργάγη μετὰ τὰς τελευταίας λέξεις εἰς ζωηρὰ χειροκροτήματα. Ὁρατὰ αὐτὰ τὰ ἀναγνώσματα. Τὸ μόνον τὸ ὅποιον θὰ ἤϋχετό τις εἶνε νὰ εἶχεν ὁ Σύλλογος αἴθουσαν μεγαλητέραν. Συρρέει τὸσος κόσμος πάντοτε εἰς τὰ ἀναγνώσματα καὶ φεύγει μὴ εὐρίσκων θέσιν, πολὺ πρὸ τῆς ἐνάτης. Τὸ κοινὸν διψᾷ καὶ δὲν ἰκανοποιεῖται. Εἰς τὰ μᾶλλον ἐνδιαφέροντα ἀναγνώσματα ἡ διεύθυνσις τοῦ Συλλόγου πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ μεγάλου συνωστισμοῦ ἀναγκάζεται νὰ διανέμῃ εἰσιτήρια. Μετὰ εἰσιτήρια ἔγινε καὶ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ κ. Ψυχῆρα, διὰ τὸ ὅποιον τὸσον ἐνδιαφέρον ἐξεδηλώθη ἐκ μέρους τοῦ ἀθηναϊκοῦ κοινού. Τί κριμα νὰ μὴ ἔχῃ ὁ Πα ρ ν α σ σ ὁ ς, ὁ πλήρης ζωῆς, μίαν αἴθουσαν διπλασίαν, εἰς καιρὸν μάλιστα ποῦ εἶνε κλεισταὶ ἀχρησίμευτοι αἱ μεγάλαί αἴθουσαι τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἀκαδημίας!

Τὶ ἐφημερίδων κατακλυσμός εἰς τὰς Ἀθήνας κατ' αὐτὰς! Κάθε ἀρχηγὸς κόμματος, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, ἔνοσεν νὰ ἐκδώσῃ τὴν ἐφημερίδα του. Δὲν ἔχει παρὰ νὰ διαθέσῃ πρὸς τοῦτο ὀλίγας χιλιάδας δρακμῶν. . . τὰ ἄλλα εἶνε εὐκολώτατα! μετὰ τὴν σημερινὴν ζήτησιν, οἱ δημοσιογράφοι εἶνε ἄρθροι καὶ διαθέσιμοι, διότι ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶνε δημοσιογράφοι. Οἱ τοῖχοι ἐγέμισαν μετὰ ἀγγελίας ἐκδοθέντων ἢ ἐκδοθησομένων νέων φύλλων. Ἄγνωστα ὀνόματα πλήττον ἀπὸ τινος τὰς ἀκοάς μας: ὁ «Μηνύτωρ», ἡ «Φωνὴ τοῦ Λαοῦ», ὁ «Κηρυξ», ἡ «Συνταγματική», ἡ «Ἑλλάς», ὁ «Νεολόγος». Τώρα κυρίως ἐφαρμόζεται τὸ γρασὲν μίαν φράσιν ὑπὸ τοῦ Ἀ σ τ ε ῶ ς, ὅτι κάθε βρωμὴς θὰ ἔχῃ τὴν ἐφημερίδα του καὶ κάθε ὄρα τὸν ιστοριογράφον της. Ὡς νὰ ἦσαν ὀλίγοι, βλέπετε, αἱ ὑπάρχουσαι ἐφημερίδες!

Ἐκ τοῦ Σ κ ρ ῖ π :

Ἡ σκητὴ εἰς ἔν κερνεῖον.

Φοιτητῆς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κρατῶν εἰκοσάφραγκον κτυπᾷ δι' αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης τραπέζης διὰ νὰ πληρῶσῃ τὸν καφέ του. Εἰς μάτην ὅμως, διότι κανεὶς ὑπηρετῆς δὲν ἐμφανίζεται.

— Μὰ τί διάβολο, φωνάζει ἐν ἀναγκαστικῇ, ἐκρυφάθησαν ἐδῶ μέσα;

Καὶ ὁ παρακαθημένος του:

— Δὲν ἔχετε δίκαιον, κύριε. Ὁ κρότος αὐτὸς εἶνε ἄγνωστος ἐδῶ.

ΧΡΟΝΙΚΑ

Φιλολογικά

Τὸ ἐν Παρισίοις ἐκδοτικὸν καταστήμα Φλαμμариὼν ἀνέλαβε τὴν ἐκδοσιν τῶν Ἀπάντων τοῦ ιστορικοῦ Μισελέ. Τῆς μεγάλης ταύτης ἐκδόσεως ἐξεδόθη ἤδη ὁ πρῶτος τόμος.

— Ὑπὸ τοῦ Λέοντος Κλαδέ ἐξεδόθη πολὺ λόγου ἄξια μελέτη περὶ τῆς Λυρικῆς καὶ Σατυρικῆς ποιήσεως ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν μεταίωνα, μέχρι γάμα προσωρισμένη νὰ πληρῶσῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γαλλικῆς φιλολογίας.

— Τὸ τελευταῖον τεῦχος τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύο Κόσμων» δημοσιεύει ἐκτενὴ μελέτην τοῦ Ρενέ Δουμικῆ περὶ τοῦ πρῶτου ἀποθανόντος διηγηματογράφου Γκυ δὲ Μωπασσάν, ὃν θεωρεῖ ὡς ἓνα τῶν γνωστότερων γαλατῶν συγγραφέων, τὸ ἔργον τοῦ ὁποίου θὰ ἐπιζήσῃ μεταξὺ τῶν κλασικῶν.

— Εὐμενῶς λίαν ἐκφράζεται ὁ τύπος περὶ τοῦ νέου μυθιστορήματος τοῦ γάλλου συγγραφέως Ἐροίκου Ράβοςσάν, ἐπιγραφομένου Sans entraves. Εἶνε ἡ ἱστορία νεαροῦ φιλοδόξου, ἄνευ προλήψεων, ἐνὸς γάλλου τοῦ τέλους τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ὡς τὸν ἀποκαλεῖ ὁ συγγραφεὺς, ὁ ὁποῖος καταπνίγει ἐν ἑαυτῷ πᾶν αἴσθημα, πᾶν φιλῶν, θραύει πάντα γαλινόν, διὰ νὰ μὴ προσκόψῃ κατ' ὀδόν ἐμποδίου ἐν τῇ διὰ τῆς κοινωνίας πορείᾳ του. Ἄλλ' αὐτὸ πράξας, εἶδεν ὅταν ἐφθασεν εἰς τὸ ὀρισμένον τέμα, ὅτι ἀπέκοψεν ὅλους τοὺς δεσμούς τοὺς συνέχοντάς τὸν ἀνθρώπον πρὸς τὴν ζωὴν καὶ ἄφιλος πλέον, ἄνευ ἐλπίδος, ἄνευ γοήτου, αὐτοκτονεῖ οἰκτρῶς.

— Ὁ δι' ἄσχημος νορβηγὸς μυθιστοριογράφος Kunt Hamsun δημοσιεύει εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον τῆς Revue des Revues μελέτην περὶ τοῦ μεγάλου συμπατριώτου του Ἰδσεν καὶ ἄλλων νορβηγῶν συγγραφέων.

— Ὁ Ἐρνέστος Κούρτιος δημοσιεύει σειρὰν, ἥς ἐξεδόθη ὁ πρῶτος τόμος, περιλαμβάνουσαν τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ φιλολογικὰ αὐτοῦ μελετήματα, τὰ κατασπαρμένα εἰς διάφορα περιοδικά.

— Ὁ καθ' ἡγήτης Ροβέρτος Πέεلمان ἐξέδωκε μελέτην περὶ Σοσιαλισμοῦ καὶ Κομμουνισμοῦ παρὰ ταῖς ἀρχαίας Ἑλλήσι καὶ Ρωμαίσις, δι' ἧς ἀποδεικνύει ὅτι τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, τὰ συγκινούντα τὰς σημερινὰς κοινωνίας, κατὰγονται ἐκ τῶν ἀρχαίων.

— Ἐξεδόθη ἐνταῦθα ὁ α' τόμος τοῦ περὶ Ἑλληνικῶν Βουλῶν ἀγγελθέντος συγγραμματος τοῦ ζακυνθίου δικηγόρου κ. Διονυσίου Σωμερίτη.

— Περὶ τοῦ Πρίγκηπος, τοῦ μυθιστορήματος, τὸ ὅποιον ἐξέδωκε κατ' αὐτὰς ἐν Παρισίοις ἡ σύζυγος τοῦ μυθιστοριογράφου Ἐκτορος Μαλώ, δημοσιεύει περιεργὸν κριτικὴν ἐν τῷ Φιγαρό αὐτὸς ὁ σύζυγος τῆς συγγραφέως. Ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ τῆς γυναικῆς ὡς μυθιστοριογράφου καὶ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τὴν θεωρεῖ ἐν πολλοῖς ἀνωτέραν τοῦ ἀνδρός. Τῆς δὲ κυρίας Μαλώ θαυμάζει προπάντων τὴν πρωτατυπίαν, τὴν ἐκ πάσης ἀνδρικής ἐπιδράσεως σπανίαν διὰ γυναῖκα χειραφεσίαν.

Μουσικά

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῶν διευθύνσεων τοῦ Φιγαρό καὶ τοῦ Γαλάτου ἐσχηματίσθη ἐπιτροπὴ πρὸς σκελογὴν ἐράνων ὑπὲρ ἀνεγέρσεως μνημείου εἰς τὸν Κάρολον Γκουνώ. Πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης ὄρισθη ὁ Ἀμβρόσιος Θωμάς.